

Верховний
Суд

ОГЛЯД
рішень Європейського суду
з прав людини
(квітень – травень 2022 року)

Зміст

Стаття 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (право на життя)	5
LANDI v. Italy: невжиття органами влади превентивних заходів у зв'язку з рецидивом домашнього насильства з боку партнера заявниці, який вчинив замах на її вбивство та заподіяв смерть її сину – порушення	5
TOLEDO POLO v. Spain: відхилення скарги заявника національними судами з підстав відсутності юрисдикції у справі про загибель військового Іспанії під час військової операції в Ізраїлі – заяву визнано неприйнятною	9
BOURAS v. France: використання фізичної сили охоронцем тюрми до засудженого, який напав на його колегу під час етапування із цієї установи до суду – відсутність порушення	11
Стаття 3 Конвенції (заборона катування)	15
KHASANOV AND RAKHMANOV v. Russia: непідтвердження наявності ризиків загрози життю і здоров'ю заявників у разі їх видворення до Киргизстану – відсутність порушення	15
Стаття 6 Конвенції (право на справедливий суд)	18
BENKHARBOUCHE AND JANAH v. The United Kingdom: неможливість оскарження заявниками своїх звільнень з іноземних посольств у Сполученому Королівстві через юрисдикційний імунітет – порушення	18
GLOVELI v. Georgia: неможливість оскарження відмови у призначенні на посаду судді – порушення	21
DERBUC AND SVEČAK v. Croatia: висловлення відмінної від усталеної практики Верховного суду правової позиції у справі заявників – заява визнана неприйнятною	28
DRAGAN KOVAČEVIĆ v. Croatia: відмова присудити відшкодування судових витрат заявникові за подачу ним конституційної скарги у справі про позбавлення останнього цивільної дієздатності – порушення	32
Стаття 7 Конвенції (ніякого покарання без закону)	35
SİNAN ÇETİNKAYA AND AĞYAR ÇETİNKAYA v. Turkey: незастосування судами більш м'якого кримінального закону, через що засудження заявників не мало правової основи – порушення	35
Стаття 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя)	38
LIA v. Malta: недостатня якість закону, що визначає граничний вік для застосування процедури штучного запліднення – порушення	38

X v. The Czech Republic: урахування найкращих інтересів дитини та конкретних обставин справи в межах виконавчого провадження щодо повернення дитини на підставі Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей – відсутність порушення	43
Стаття 10 Конвенції (свобода вираження поглядів)	46
NIT S.R.L. v. The Republic of Moldova: недотримання принципу нейтралітету та неупередженості як підстава для обмеження мовлення телеканалу – відсутність порушення	46
LINGS v. Denmark: покарання за висловлення в публікаціях порад, що завдали шкоди здоров'ю і життю особи – відсутність порушення	51
BUMBEŞ v. Romania: покарання особи за проведення мирної акції на захист об'єкта охорони ЮНЕСКО за відсутності попереднього повідомлення органів влади – порушення	53
MESIĆ v. Croatia: відшкодування заявником, колишнім Президентом, шкоди, завданої внаслідок образливих висловлювань на адресу адвоката, який від імені клієнта висунув на адресу заявника кримінальні обвинувачення – відсутність порушення	56
ŚLIWCZYŃSKI AND SZTERNEL v. Poland (ухв.): застосування до заявників-журналістів кримінальних покарань через розголошення в ЗМІ інформації про кримінальне розслідування – заяву визнано неприйнятною	59
PRETORIAN v. Romania: відшкодування головним редактором газети шкоди, завданої внаслідок використання образливої та експресивної лексики у статті щодо політика – відсутність порушення	62
Стаття 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання)	65
VLAHOV v. Croatia: покарання представника профспілки за відмову зарахувати працівників до її членів – порушення	65
YEŞİLLER VE SOL GELECEK PARTISI v. Turkey: відмова в наданні дозволу політичній партії провести з'їзд у різних містах через недостатню кількість місцевих осередків, що є передумовою висунення кандидатів для участі в парламентських виборах – відсутність порушення	68
Стаття 14 Конвенції (заборона дискримінації)	69
T.C. v. Italy: заборона, яка підлягає перегляду, батькові, свідку Єгови, залучати свою маленьку дитину, виховану в дусі католицизму, до своєї релігійної діяльності – відсутність порушення	69

ARNAR HELGI LÁRUSSON v. Iceland: відсутність доступу заявника, який використовує інвалідний візок для пересування, до двох громадських будівель – культурного та соціального призначення – за його місцем проживання – відсутність порушення	71
Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності)	73
POVILONIS v. Lithuania: зловживання правом на звернення до ЄСПЛ – заяву визнано неприйнятною	73
BEŽANIĆ AND BAŠKARAD v. Croatia: невиконання встановлених законом вимог для звільнення від сплати податку на передачу нерухомого майна як підстава для скасування такого рішення – відсутність порушення	75
Консультативні висновки згідно з Протоколом № 16 до Конвенції	80

СТАТТЯ 2 КОНВЕНЦІЇ ПРО ЗАХИСТ ПРАВ ЛЮДИНИ І ОСНОВОПОЛОЖНИХ СВОБОД (ПРАВО НА ЖИТТЯ)

LANDI v. Italy (№ 10929/19)

Обставини справи

У цій справі заявниця вказувала, що італійська влада не вжила відповідних заходів для захисту її та її сина від домашнього насильства її партнера, що призвело до вбивства однорічного сина й замаху на позбавлення її життя у 2018 році.

В період між 2015 і 2018 роками заявниця та її діти стали жертвами домашнього насильства з боку партнера заявниці – Н. П. Про ці факти повідомлялося органам влади. У 2018 році Н. П. вбив їхню однорічну дитину та намагався позбавити життя заявницю.

За результатами кримінального провадження щодо Н. П. заявниці, як цивільному позивачу, було присуджено відшкодування шкоди.

У своїй заяві до ЄСПЛ заявниця, зокрема, скаржилася на незабезпечення державою її і її родини захистом та допомогою.

Оцінка Суду

Стаття 2 Конвенції

Стаття 2 Конвенції в цій справі є застосовною, адже заявниця зазнала рецидиву домашнього насильства й замаху на позбавлення її життя, а також у зв'язку із смертю її сина.

Італійське законодавство забезпечує належний захист від актів насильства, вчинюваних окремими особами в кожному конкретному випадку. Органам влади було доступно досить широке коло правових та оперативних заходів для адекватного й пропорційного реагування на рівень ризику (летального) в цій справі.

(1) Чи негайно діяли органи влади у відповідь на заяви про домашнє насильство?

Між 2015 та 2018 роками італійська поліція (*The Carabinieri*) щоразу, коли Н. П. нападав на заявницю і дітей, проводила незалежне, активне та вичерпне оцінювання ризику, окремо від будь-яких скарг заявниці. Італійська поліція належним чином урахувала контекст випадків домашнього насильства, вимагаючи вжиття як захисних заходів, так і заходів затримання у світлі ймовірної наявності реальної та неминучої загрози життю заявниці та її дітей. Однак прокурори, відповідальні за оцінювання таких пропозицій, необхідної виняткової старанності / розсудливості шляхом негайного реагування на твердження заявниці про домашнє насильство не продемонстрували. У 2015 році прокурор міг продовжувати провадження, незважаючи на заяву заявниці про відкликання своєї скарги, або принаймні міг

здійснити ретельне розслідування упродовж чотирьох місяців, перед тим як остаточно його припинити. У 2017 році прокурор не вжив жодних слідчих заходів та не вчинив жодних дій. Далі, у 2018 році, хоч прокурор ініціював розслідування жорстокого поводження і проведення експертного оцінювання психічного стану Н. П., заявницю не було допитано й жодних захисних заходів так само вжито не було.

(2) Якість оцінки ризику

Попри інформування італійською поліцією про випадки домашнього насильства з боку Н. П. раніше при розгляді скарг заявниці прокурори не продемонстрували, що вони усвідомлювали конкретний характер та динаміку цього домашнього насильства, хоча були всі відповідні непрямі докази, зокрема ескалація насильства щодо заявниці та її дітей, погрози, постійні повтори нападів і психічне захворювання Н. П. Навіть психіатр Н. П. недооцінив ситуацію, вважаючи напад на заявницю у 2018 році сімейною «сваркою». Незважаючи на запити італійської поліції, органи влади не вжили жодних захисних заходів. Ризик повторюваності насильства ніколи належним чином не оцінювали й не враховували.

Окрім пропозицій італійської поліції прокурорам, органи влади не виконали свого обов'язку провести негайне й активне оцінювання ризику поновлення насильства щодо заявниці та її дітей і вжити оперативних захисних заходів для зменшення цього ризику, захисту заявниці та її дітей і засудження поведінки Н. П. Зокрема, стикнувшись із серйозним ризиком жорстокого поводження із заявницею, органи влади залишалися пасивними, а їхня бездіяльність дозволила Н. П. продовжувати погрожувати заявниці, переслідувати її і залишатися безкарним.

(3) Чи знали або мали знати органи влади про наявність реального й неминучого ризику життю сина заявниці?

У світлі наведених вище міркувань органи влади знали або мали знати про реальний та неминучий ризик життю заявниці та її дітей через насильство Н. П. Вони мали оцінити ризик повторення таких правопорушень і вжити відповідних та достатніх заходів для захисту заявниці й дітей. Водночас органи влади не дотримали цього зобов'язання, не відреагувавши ані негайно, як це потрібно у випадках домашнього насильства, ані в будь-який інший час.

(4) Чи вжили органи влади належних превентивних заходів за конкретних обставин цієї справи?

Використовуючи відому органам влади на час подій інформацію про наявність реального й неминучого ризику подальшого насильства щодо заявниці та її дітей у зв'язку з імовірною ескалацією домашнього насильства, про яке повідомляла заявниця, й ураховуючи проблеми із психічним здоров'ям Н. П., органи влади не проявили належної ретельності. Вони не оцінили ризику летального наслідку, конкретно спрямованого на контекст, у якому вчиняється домашнє насильство, й, зокрема, становища заявниці та дітей, що могло б слугувати основою для реалізації практичних превентивних заходів із захисту їх від ризику насильства.

Грубо ігноруючи широке коло безпосередньо доступних заходів захисту, органи влади, які могли б їх вжити шляхом привертання уваги соціальних і психологічних служб і розміщення заявниці з дітьми в жіночому притулку, не продемонстрували необхідної старанності в запобіганні насильству стосовно заявниці та дітей, що мало наслідком замах на вбивство заявниці й фактичне позбавлення життя її сина. Як визнала GREVIO (група експертів Ради Європи з протидії насильству стосовно жінок та домашньому насильству) при перевірці відповідності національного законодавства статті 55.1 Стамбульської конвенції, згадані вище заходи могли й мали б бути вжиті органами влади згідно з італійським законодавством незалежно від подачі жертвою будь-яких скарг чи сприйняття жертвою зміни ризику.

За цих обставин не можна вважати, що органи влади продемонстрували необхідну старанність. Тому вони не виконали свого позитивного зобов'язання за статтею 2 Конвенції щодо захисту життя заявниці та її сина.

Стаття 14 Конвенції в поєднанні зі статтею 2 Конвенції

Уперше принципи, застосовні для оцінки заяв про дискримінацію у справах про домашнє насильство, були викладені у справі *Opuz v. Turkey* й конкретизовані в рішенні ЄСПЛ у справі *Volodina v. Russia*.

Заявниця декілька разів зазнавала насильницьких дій Н. П., і органи влади про ці факти були обізнані. Утім, прокурори не розслідували оскаржувані дії ані впродовж чотирьох місяців після подачі заявницею своєї першої скарги, ані після нападу у 2018 році. Попри прохання італійської поліції жодних захисних заходів ужито не було. Ця бездіяльність обумовлювалася діями відповідальних за розслідування прокурорів.

З 2017 року й після ухвалення рішення у справі *Talpis v. Italy* держава вживає заходів з імплементації Стамбульської конвенції, тим самим демонструючи справжню політичну волю до запобігання насильству щодо жінок і боротьби з ним.

Заявниця не змогла зібрати достатньо переконливих доказів широко розповсюджені бездіяльності в системі правосуддя, що запобігала б наданню ефективного захисту жінкам, які зазнали домашнього насильства, або дискримінаційного характеру заходів чи дій, вжитих органами влади в її справі. Вона також не надала жодних статистичних даних та зауважень від неурядових організацій.

Так само заявниця не стверджувала, що офіцери поліції намагалися відмовити заявницю обвинувачувати Н. П. або давати показання проти нього чи що вони в будь-який спосіб перешкоджали подачі нею своїх скарг, через які вона намагалася отримати захист від стверджуваного насильства. Навпаки, вони подали декілька звітів прокурорам щодо становища заявниці навіть після відкликання нею своєї останньої скарги й клопотання вжити захисних заходів.

Очевидно, що прокурори не виконали свого зобов'язання з ужиття превентивних заходів, здатних запобігти трагічному наслідку або принаймні зменшити шкоду. Проте у світлі активної позиції італійської поліції бездіяльність органів розслідування в цій справі не можна розглядати як системний недолік.

Тому в цій справі немає доказів того, що прокурори діяли в дискримінаційний спосіб чи з дискримінаційним наміром щодо заявниці. Порушення статті 14 Конвенції має місце лише у випадках, коли наявні широко розповсюджені недоліки, обумовлені чіткою і систематичною нездатністю органів влади оцінити серйозність, обсяги й дискримінаційні наслідки проблеми домашнього насильства для жінок.

Оскільки недоліки в цій справі були результатом бездіяльності органів влади. Хоч вони й були винні і діяли всупереч статті 2 Конвенції, не можна вважати, що це свідчить про дискримінаційне ставлення з боку органів влади. Тому заяву за цією статтею Конвенції було визнано неприйнятною (явно необґрунтованою).

Висновок

Порушення статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 7 квітня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

TOLEDO POLO v. Spain (№ 39691/18)

Обставини справи

Справа стосувалася смерті іспанського солдата, вбитого під час миротворчої місії ООН ізраїльською артилерією в Лівані.

Син заявника був військовослужбовцем Збройних сил Іспанії. На час подій у справі він був відряджений до Лівану в межах миротворчої місії, запровадженої Радою безпеки ООН. Його вбили під час несення служби на спостережній вежі в перестрілці між Ізраїлем та Хезболлою, унаслідок якої ізраїльська артилерія потрапила у вежу.

Заявник вважав, що за іспанським кримінальним законом ці дії є злочином, і безуспішно намагався ініціювати провадження, проте національні суди висловили, що такі дії не охоплювалися юрисдикцією іспанського кримінального закону.

У своїй заяві до ЄСПЛ заявник скаржився, що розслідування обставин смерті його сина не було ані ефективним, ані здатним привести до судового переслідування відповідної особи.

Оцінка Суду

Ця справа відрізняється від справи *Hanan v. Germany* [GC] тим, що смерть, імовірно, була завдана не військовослужбовцями Збройних сил держави-відповідача, а Збройними силами третьої держави, яка не є Договірною Державою за Конвенцією. Крім того, фактична та правова ситуація в цій справі відрізнялася від справи *Hanan* декількома важливими аспектами в тому, що стосується підходу ЄСПЛ до наявності «юрисдикційного зв'язку» для цілей статті 1 Конвенції.

Крім того, Меморандум про взаєморозуміння між ООН та Іспанією стосовно Тимчасових сил ООН в Лівані не стосувався ситуацій, коли відряджені військовослужбовці Іспанії були жертвами будь-яких злочинів чи правопорушень, учинених під час несення служби.

Принцип, який полягає в тому, що ініціювання кримінального розслідування або провадження на національному рівні у зв'язку із смертю поза межами юрисдикції *ratione loci* держави-відповідача може задіяти юрисдикцію, також не є застосовним до цієї справи. Хоча військовий суддя і головний слідчий суддя порушили попереднє кримінальне розслідування за фактом смерті за національним законом, про юрисдикцію можна було б стверджувати, лише якщо національні суди мали б здатність установити наявність умислу в учиненні злочину, що спричинив загибель особи. Національні суди вказали, що цього в цій справі не було, тому обставини не давали підстав для екстериторіальної кримінальної юрисдикції Іспанії.

В контексті попереднього кримінального розслідування не було ніяких підстав, аби стверджувати, що іспанська влада не змогла встановити, чи мала місце юрисдикція Іспанії. Було зроблено медичні аналізи, з місця події злочину зібрано докази й допитано низку свідків. Крім цього, було запитано детальний звіт Тимчасових сил, а іспанські військові були відряджені до Ізраїлю для того, щоб із перших уст дізнатися про розслідування, проведені ізраїльською владою. Далі як військовий суддя, так і головний слідчий суддя, діючи за власною ініціативою, в день події порушили провадження (навіть до подачі заявником своєї скарги). Ці процедури не обмежувалися з'ясуванням обґрунтованості компенсації, а передбачали визначення конкретного походження артилерійського снаряду, обставин / контексту його запуску та відповідальних за нього сил, адже відповідальність взяла на себе держава Ізраїль. ООН, Збройні сили Ізраїлю та іспанські суди провадили окремі розслідування, діючи від власного імені. Їхні результати були предметом парламентського контролю, коли Міністр оборони виступив в Конгресі депутатів й детально навів результати цих розслідувань.

ЄСПЛ також усвідомлює обмеження законних повноважень Іспанії на вжиття подальших слідчих заходів на території Лівану й той факт, що смерть настала під час перестрілки між Ізраїлем та Хезболлою на півдні Лівану.

ЄСПЛ також не встановив будь-яких особливих ознак, за якими обставини цієї справи підпадали б під сферу дії юрисдикції Іспанії для цілей статті 1 Конвенції:

- лише громадянство загиблого не становило особливої ознаки;
- спостережна вежа, на якій стався випадок, розташовувалася в секторі, очолюваному Іспанією, і на час подій перебувала під керівництвом іспанського генерала. Проте ця ділянка була розміщена в Лівані й не була ані під ефективним контролем Іспанії, ані під її прапором;
- ізраїльська влада не була позбавлена можливості в силу будь-яких юридичних чи практичних причин провести належне розслідування, яке в принципі виключало можливість виникнення ситуації безкарності;
- не було ознак того, що Іспанія не співпрацювала з Ізраїлем у межах співробітництва в кримінальних справах та відповідно до вимог процесуального аспекту статті 2 Конвенції.

З огляду на наведене національні рішення про відсутність екстериторіальної юрисдикції для здійснення кримінального провадження при застосуванні національного законодавства не вважалися свавільними чи явно необґрунтованими.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною та відхилено.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 22 березня 2022 року, оприлюднене 28 квітня 2022 року та є остаточним.

BOURAS v. France (№ 31754/18)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги за матеріальним аспектом статті 2 Конвенції щодо використання жандармом установи виконання покарань сили, що мало наслідком смерть засудженого, який вчинив напад на його колегу в дорозі під час етапування з установи виконання покарань до суду першої інстанції.

Заявниками в цій справі є батьки Н.В. – 23-річного засудженого, який 26 серпня 2014 року був застрелений жандармом М.Г. у відповідь на напад на його колегу М.Р. під час етапування Н.В. до суду.

Того ж дня прокурор розпорядився про проведення термінового розслідування Департаментом внутрішніх справ національної жандармерії (*Inspection générale de la gendarmerie nationale – IGGN*). М.Г. взяли під варту та чотири рази допитували. М.Р. як свідка допитували двічі. За результатами судово-медичної експертизи М.Р., проведеної відразу після події, було встановлено наявність на тілі останньої синців та саден тулуба, рук і ніг, набряку верхньої частини правої щоки й декількох слідів подряпин. На землі було знайдено закривавлений ґудзик.

Розслідування продовжилося у вигляді судового слідства, порушеного прокурором 28 серпня 2014 року за обвинуваченням у вчиненні нападу службовою особою під час виконання її обов'язків, що спричинило смерть потерпілого без умислу в її заповіданні. Було взято показання декількох свідків, проведено розтин й отримано висновки патологоанатома та балістичної експертизи. За результатами генетичної експертизи було встановлено наявність слідів ДНК Н.В. на табельній (службовій) зброї М.Р. і на кобурі. Слідчий суддя додав до матеріалів судового слідства результати адміністративного розслідування IGGN щодо обставин етапування. Згідно із цим розслідуванням порушення застосованих правил встановлено не було, натомість на майбутнє розробили чотири рекомендації.

В остаточній заяві від 24 листопада 2015 року прокурор вимагав припинити провадження щодо М.Г. з підстави того, що він діяв із метою правомірного захисту М.Р.

19 січня 2016 року заступник голови суду, слідчий суддя у справі, вирішив припинити провадження у зв'язку з тим, що М.Г. вистрілив у Н.В. в порядку правомірного захисту іншого. Заступник голови суду встановив, що дії М.Г. були пропорційними та цілком необхідними у відповідь на напад на М.Р. і на безпосередню загрозу її життю, створювану неодноразовими намаганнями Н.В. забрати її заряджену зброю, патронник якої мав набої. Далі заступник голови суду відзначив таке: медичне освідування М.Р., а також закривавлений ґудзик, знайдений на землі, свідчили про застосоване до неї насильство; кількість та розташування слідів ДНК Н.В. на зброї і кобурі М.Р. демонстрували, що засуджений навмисне схопив зброю;

висновки медичних експертиз підтвердили показання М.Г., за якими, окрім усних попереджень, він намагався іншими засобами вплинути на дії Н.В., використовуючи фізичну силу й кийок.

Батько (другий заявник) скаржився на припинення провадження у справі. Мати (перша заявниця) не скористалася своїм правом на оскарження.

Рішенням від 8 вересня 2016 року Слідчий відділ Апеляційного суду міста Кольмар погодився з рішенням про припинення провадження.

Рішенням від 9 січня 2018 року Касаційний суд відхилив касаційну скаргу другого заявника.

Посилаючись на статтю 2 Конвенції, заявники стверджували, що використання сили, яка мала наслідком смерть Н.В., не було ані крайньою необхідністю, ані пропорційним жодній із цілей, перелічених в пункті 2 статті 2 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ зауважив, що з результатів розслідувань було чітко зрозуміло, що під час етапування Н.В. з тюрми (*Strasbourg-Elsau Prison*) до суду першої інстанції (*Colmar tribunal de grande instance*) він напав на М.Р., члена групи супроводу жандармерії, яка сиділа з ним поруч на задньому сидінні автомобіля. Н.В. декілька разів намагався захопити заряджену табельну (службову) зброю, патронник якої мав набої. Відповідно, національні суди розглянули питання того, чи були дії іншого жандарма – М.Г., вчинені на захист його колеги М.Р. від незаконного насильства Н.В., такими, що охоплюються підпунктом (а) пункту 2 статті 2 Конвенції.

ЄСПЛ підкреслив, що показання двох жандармів, керівника етапувальної групи М.Р. та добровольця (*volunteer private*) підтверджувалися висновками балістичної, медичної і генетичної експертиз.

Щодо деталей нападу Н.В. на М.Р. ЄСПЛ зауважив, що окрім закривавленого гудзика із сорочки М.Р., знайденого на землі, судово-медична експертиза, проведена відразу ж після цього, виявила синці, садна, сліди ударів та подряпин на тілі М.Р. Достовірність її показань, зокрема опису нападу як «лютих ударів» (*an onslaught of blows*), додатково підтверджувалася висновками судового медичного експерта, який, здійснюючи реконструкцію подій, вважав, що її розповідь відповідає первинним висновкам і звіту судово-медичного експерта. ЄСПЛ далі наголосив, що за результатами судово-генетичного аналізу було виявлено декілька слідів ДНК Н.В. на кобурі зброї М.Р. та на різних частинах самої зброї, що свідчило про те, що Н.В. намагався її забрати. Із цього випливало, що слідчий суддя обґрунтовано зробив висновок про умисне захоплення Н.В. зброї М.Р.

Крім того, ЄСПЛ підкреслив висновки розслідувань стосовно того, що перед фатальним пострілом М.Г. декілька разів безуспішно намагався зупинити напад на свою колегу нелетальними засобами, зокрема словесними попередженнями,

фізичною силою та використанням кийка. До того ж Слідчий відділ Апеляційного суду міста Кольмар чітко встановив, що якби М.Г. за таких обставин використав сльозогінний газ, він міг би піддати ризику його розпилення на колегу або на себе, що, найімовірніше, лише б погіршило ситуацію.

ЄСПЛ відзначив, що жандарм М.Г. був вимушений моментально відреагувати на жорстокий і раптовий напад, особливо коли М.Р., будучи рядовим добровольцем у жандармерії, не мала досвіду професійного жандарма.

Ураховуючи складнощі, пов'язані з несенням поліцейської служби в сучасному суспільстві, непередбачуваність поведінки людей та оперативного вибору, який має бути зроблений із точки зору пріоритетів і ресурсів, обсяг позитивного зобов'язання, покладеного на органи влади, має тлумачитися таким чином, аби не покласти на них надмірний тягар.

За обставин цієї справи ЄСПЛ, як і національні суди, рішення яких містили особливо вичерпні обґрунтування, дійшов висновку про те, що М.Г. діяв, керуючись щирим переконанням, що життя М.Р. було в небезпеці, та справді вірив у необхідність застосування сили. Розслідування не поставило під сумнів істинність або щирість цього переконання, що чітко вбачалося з рішень слідчого судді та Слідчого відділу Апеляційного суду міста Кольмар. Рішення М.Г. застосувати свою зброю мало наслідком лише єдиний постріл після того, як словесні попередження та інші спроби припинити напад не мали успіху. ЄСПЛ підкреслив, що наявність загрози жандармам також підтверджувалася балістичною експертизою, з висновками якої погодився Слідчий відділ Апеляційного суду міста Кольмар. Аналіз свідчив, що одного натиску на спусковий гачок було б достатньо для пострілу і що особа в наручниках могла б це зробити без особливих складнощів.

У світлі наведеного, й особливо поведінки Н.В. – його умисного нападу на жандарма М.Р., намагання захопити її заряджену табельну зброю, в той час як М.Г. безуспішно намагався його утримати та взяти під контроль у ситуації, що була особливо небезпечною для обох жандармів, рішення М.Г. застосувати вогнепальну зброю за цих обставин могло вважатися виправданим й абсолютно необхідним «для захисту будь-якої особи від незаконного насильства» в розумінні підпункту (а) пункту 2 статті 2 Конвенції.

Стосовно підготовки та управління етапуванням ЄСПЛ акцентував, що адміністративне розслідування *IGGN* не встановило жодного порушення правил. ЄСПЛ не вбачив нічого, що дало б підстави вважати, що з рекомендацій про покращення майбутніх етапувань *IGGN* було визнано вину чи відповідальність. Зокрема, висновки, зроблені слідчим суддею в його рішенні про припинення від 19 січня 2016 року як щодо етапування з тюрми до суду, так і щодо наданої адміністрацією установи виконання покарань інформації, не демонстрували такого серйозного ризику нападу, який би виправдовував ужиття особливо суворох заходів під час етапування Н.В. Тож ЄСПЛ не міг вважати, що етапування не було

підготовлене й здійснене таким чином, аби звести до мінімуму будь-який ризик для життя Н.В. та жандармів.

Тому ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення статті 2 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 2 Конвенції (право на життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 3 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА КАТУВАННЯ)

KHASANOV AND RAKHMANOV v. Russia (№ 28492/15 та 49975/15)¹

Обставини справи

Заявникам, громадянам Киргизстану, загрожувала екстрадиція до цієї країни, де їх розшукували за обвинуваченням у незаконному привласненні за обтяжувальних обставин (перший заявник) та за обвинуваченнями у вчиненні декількох епізодів грабежу за обтяжувальних обставин, знищенні майна й убивстві (другий заявник). Заявники скаржилися, що в разі їх екстрадиції їм загрожує реальний ризик жорстокого поводження, оскільки вони належали до вразливої етнічної групи – узбецької меншини. Ці твердження в межах провадження щодо їх екстрадиції та статусу біженців були відхилені. Екстрадиція заявників була зупинена на підставі тимчасового заходу, запровадженого ЄСПЛ відповідно до правила 39 Регламенту ЄСПЛ.

У 2019 році Палата ЄСПЛ встановила відсутність порушення статті 3 Конвенції в разі екстрадиції заявників. Велика Палата ЄСПЛ із цим висновком погодилася.

Оцінка Суду

Рішення Великої Палати варте уваги тому, що ЄСПЛ роз'яснив питання, що стосуються оцінки ризику за статтею 3 Конвенції щодо видворень, зокрема: рівень контролю, необхідного у справах про екстрадицію; обсяг оцінки / конкретна методологія, застосовна у справах щодо членів цільової вразливої групи; характер і ключовий момент такої оцінки. Рішення містить корисний реліз усталених принципів ЄСПЛ в цій сфері.

1. ЄСПЛ підкреслив, що у справах про екстрадицію зобов'язання Договірної Держави співпрацювати в питаннях міжнародного кримінального права охоплюється обов'язком цієї держави поважати абсолютний характер заборони, передбаченої статтею 3 Конвенції. Таким чином, будь-яке твердження про реальний ризик поводження, що суперечить цьому положенню, має бути піддане однаковому рівню контролю незалежно від правової підстави видворення.

2. Щодо обсягу оцінки у справах про видворення ЄСПЛ уточнив, що його розгляд не обмежується конкретними твердженнями заявника, а може охоплювати всі три групи ризиків, зокрема: (а) що виникають із загальної ситуації країни призначення;

¹ Огляд цього рішення ЄСПЛ підготувала Анастасія Бойченко.

(b) що впливають з імовірної належності до цільової вразливої групи;
(c) що пов'язані з індивідуальними обставинами заявника.

а) Що стосується *загальної ситуації*, то у відповідних випадках варто враховувати, чи є загальна ситуація насильства в країні призначення. Її наявність, як правило, не тягне за собою порушення статті 3 Конвенції в разі видворення до відповідної країни, лише якщо рівень інтенсивності насильства не був достатнім для висновку, що будь-яке видворення неминуче порушить це положення. ЄСПЛ застосовуватиме такий підхід лише в крайніх випадках (Sufi and Elmi v. the United Kingdom, § 218);

б) Стосовно тверджень про систематичне жорстоке поводження із *членами вразливої групи* ЄСПЛ підкреслив, що оцінка таких тверджень відрізняється від оцінки двох інших груп ризику, і роз'яснив свою методологію розгляду таких справ. По-перше, ЄСПЛ має перевірити, чи було встановлено *існування групи*, яка систематично зазнавала жорстокого поводження, що підпадає під «загальну ситуацію» в межах оцінки ризику. Заявники, які належать до стверджувано цільової вразливої групи, повинні описувати не загальну ситуацію в тій чи іншій країні, а наявність практики або підвищеного ризику жорстокого поводження з групою, членами якої вони нібито є. Далі вони повинні встановити свою *індивідуальну належність* до відповідної групи без необхідності доводити будь-які подальші індивідуальні обставини чи відмінні риси (J.K. and Others v. Sweden [GC], §§ 103–105).

с) Щодо ризиків, пов'язаних з *індивідуальними обставинами* заявника, ЄСПЛ може розглядати їх, зокрема, у випадках, коли неможливо встановити, що певна група систематично піддавалася жорстокому поводженню, незважаючи на можливі, цілком обґрунтовані побоювання переслідування у зв'язку з певними обставинами, що підвищують ризик. У таких випадках заявники зобов'язані продемонструвати наявність інших *особливих відмінних ознак*, які створили б для них реальний ризик жорстокого поводження, а недоведення таких індивідуальних обставин призведе до того, що ЄСПЛ не встановить порушення статті 3 Конвенції.

3. ЄСПЛ підтвердив *ключовий момент* оцінки ризику у випадках, коли заявника ще не було видворено: відповідно до принципу *ex nunc* це має бути моментом розгляду справи ЄСПЛ. Тому у випадках, коли потрібно взяти до уваги інформацію, отриману після ухвалення органами влади остаточного рішення, необхідною є повна й поточна оцінка. Основна мета принципу *ex nunc* полягає в тому, аби слугувати гарантією у випадках, коли між ухваленням рішення органами влади та розглядом скарги заявника за статтею 3 в ЄСПЛ пройшов значний період, а отже ситуація в державі перебування могла змінитися (погіршитися або покращитися).

4. Важливо, що ЄСПЛ підкреслив *фактичний характер* оцінки ризику в цьому контексті та підтвердив компетенцію палат Суду щодо цього:

«Будь-який висновок у таких справах щодо загальної ситуації в певній країні та її динаміки, а також висновок щодо існування певної вразливої групи по суті

становить фактичну оцінку *ex nunc*, зроблену ЄСПЛ на основі наявного у справі матеріалу. [...] Відповідно, будь-який розгляд того, відбулося покращення чи погіршення загальної ситуації в конкретній країні, становить оцінку фактів, і така оцінка може бути переглянута ЄСПЛ у світлі змінюваних обставин. Тож нічого не перешкоджає такому перегляду загальної ситуації Палатою в рішенні щодо конкретної справи.»

5. Застосовуючи вищезазначені принципи, ЄСПЛ розглянув оновлену ситуацію заявників щодо всіх трьох груп ризиків, а не лише крізь призму їх належності до ймовірно вразливої етнічної групи. На його думку, відповідний матеріал не підтвердив висновок про те, що загальна ситуація в Киргизстані або погіршилася порівняно з попередніми оцінками, або досягла рівня, що вимагає повної заборони видворення до цієї країни. З'ясовуючи становище там етнічних узбеків, ЄСПЛ підкреслив свої попередні висновки (2012–2016 років) про цілеспрямовану та систематичну практику жорстокого поводження із цією групою. Однак нещодавні звіти більше не наводять підстав для такого висновку. Звертаючись, зрештою, до індивідуальних обставин заявників, ЄСПЛ встановив, що вони не змогли продемонструвати наявності прихованих політичних або етнічних мотивів, що стояли за їх переслідуванням у Киргизстані, чи інших особливих ознак, які могли б піддати їх реальному ризику жорстокого поводження. Загалом не було наведено достатніх підстав вважати, що заявникам загрожуватиме реальна небезпека бути підданими поводженню, що суперечить статті 3 Конвенції в разі їх екстрадиції до Киргизстану.

Висновок

Відсутність порушення статті 3 Конвенції (заборона катування) у разі екстрадиції першого й другого заявників.

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ 29 квітня 2022 року та є остаточним.

СТАТТЯ 6 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВИЙ СУД)

BENKHARBOUCHE AND JANAH v. The United Kingdom (№ 19059/18 та 19725/18)

Обставини справи

Заявниці – дві громадянки Марокко – працювали хатніми робітницями в іноземних посольствах Сполученого Королівства. Вони безуспішно намагалися оскаржити припинення своїх трудових контрактів: у кожній із справ роботодавця – Республіка Судан та Держава Лівія відповідно – успішно довів наявність юрисдикційного імунітету англійських судів у силу національного законодавства (Закон про державний імунітет 1978 року, далі – Закон 1978 року).

Закон 1978 року надає іноземній державі імунітет від юрисдикції суду Сполученого Королівства в позові щодо трудових відносин позивача в іноземній державі, якщо позивач на момент укладення договору не був громадянином Сполученого Королівства / не проживав постійно в Сполученому Королівстві (стаття 4(2)(b) Закону 1978 року) та не працював у дипломатичному представництві іноземної держави (стаття 16(1)(a) Закону 1978 року). Оголошуючи заяви заявниць несумісними, Апеляційний суд вказав, що відповідні частини Закону 1978 року, застосовні до першої заявниці, порушували статтю 6 Конвенції і статті 6 та 14 Конвенції щодо другої заявниці.

Уряд подав односторонню декларацію, в якій визнав порушення тією мірою, якою окреслені законодавчі положення перешкоджали кожній із заявниць оскаржити своє звільнення проти іноземної держави за обставин, коли Сполучене Королівство не було зобов'язане за міжнародним звичаєвим правом (*customary international law*) надавати імунітет відповідній іноземній державі. Заявницям пропонували справедливу сатисфакцію щодо майнової та моральної шкоди (20 000 фунтів кожній відшкодування майнової та моральної шкоди і 2500 фунтів відшкодування судових витрат), проте вони не погодилися з умовами Односторонньої декларації.

Оцінка Суду

Стаття 37 Конвенції

Рішення про виключення заяви з реєстру справ ЄСПЛ залежить від того, чи забезпечує Одностороння декларація Уряду заявниць належним відшкодуванням.

ЄСПЛ не в змозі розраховувати вартість втраченої можливості шляхом проведення детального аналізу вагомості справ для заявниць та/або іншої можливої компенсації. Тому будь-яка компенсація може ґрунтуватися лише на тому факті, що заявниці, які були позбавлені можливості звернутися зі своїми позовами до національних судів, не користувалися гарантіями, передбаченими статтею 6

Конвенції. Водночас ЄСПЛ постійно розглядає втрату можливості як майнову шкоду. Тому є аксіомою те, що при встановленні причинно-наслідкового зв'язку між порушенням та втратою можливості, оцінюючи належний рівень відшкодування, ЄСПЛ не може не зважати на потенційну цінність втраченої можливості.

В цій справі заявниці подали свої позови до Суду з розгляду трудових спорів (*The Employment Tribunal*), але лише для того, аби цей суд установив, що в силу національного законодавства вони були позбавлені права на пред'явлення позову. Тому між визнаними порушеннями статей 6 та 14 Конвенції і втратою заявницями своєї можливості подати позови був прямий причинний зв'язок. Крім цього, вимоги обох заявниць, подані згідно з національним законодавством, перевищували 200 000 фунтів. Значна частина цієї суми стосувалася імовірної невивплати їхніми роботодавцями національної мінімальної заробітної плати. Незважаючи на факт того, що достовірність цих тверджень можна було легко з'ясувати з трудових контрактів заявниць, Уряд не стверджував, що позови й суми вимог були необґрунтованими.

Уряд зобов'язався вжити заходів із виправлення визнаної несумісності національного законодавства зі статтями 6 та 14 Конвенції. Проте він не надав жодних гарантій, що заявниці матимуть можливість розгляду їхніх позовів у Суді з розгляду трудових спорів. Незважаючи на те, що із часу постановлення ухвали про несумісність Апеляційним судом минуло близько семи років і понад чотири роки з моменту відхилення скарги Уряду Верховним судом, жодного проєкту з виправлення становища опубліковано не було. Навіть якби це було зроблено, то можливість розгляду вимог заявниць цілком залежала б від рішення Суду з розгляду трудових спорів / перебувала б у межах його дискреції.

З урахуванням наведеного пропозиція Уряду з відшкодування майнової та моральної шкоди була значно меншою, аніж та, яку б ЄСПЛ присудив як справедливую сатисфакцію.

ЄСПЛ дійшов такого ж висновку і щодо пропозиції Уряду стосовно суми відшкодування судових витрат. Упродовж 18 місяців після передачі скарг заявниць Урядом сторони вели переговори з дружнього врегулювання. Їм також потрібно було відповісти на Односторонню декларацію Уряду та пред'явити свої вимоги справедливої сатисфакції. Розумно припустити, що вони зазнали значних судових витрат.

Тому ЄСПЛ відхилив заяву Уряду про виключення заяв із реєстру справ.

Пункт 1 статті 6, узятий окремо й разом зі статтею 14 Конвенції

Заявниці скаржилися, що національне законодавство позбавило їх доступу до суду в порушення пункту 1 статті 6 Конвенції. Друга заявниця також скаржилася за статтею 14 Конвенції, взятої разом із пунктом 1 статті 6 Конвенції, на те, що відповідне положення національного законодавства застосовувалося до неї

інакше порівняно з громадянами Сполученого Королівства, які бажали пред'явити свої вимоги.

З урахуванням конкретних обставин цієї справи ЄСПЛ погодився з позицією Уряду про порушення прав першої заявниці за пунктом 1 статті 6 Конвенції та прав другої заявниці за пунктом 1 статті 6 Конвенції окремо та разом зі статтею 14 Конвенції. Відповідно, ЄСПЛ мав повноваження присуджувати заявникам справедливу компенсацію. Здійснюючи це, ЄСПЛ не визнав за необхідне самостійно розглядати питання по суті, порушені в заявах заявниць, або вирішувати інші ймовірні розбіжності думок Верховного суду щодо того, що вимагалось за міжнародним звичаєвим правом і позицією, висловленою ЄСПЛ в його усталеній практиці (див., серед іншого, *Cudak v. Lithuania* [GC], [15869/02](#), 23 березня 2010 року, [Legal Summary](#), *Sabeh El Leil v. France* [GC], [34869/05](#), 29 червня 2011 року, [Legal Summary](#), *Ndayegamiye-Mporamazina v. Switzerland*, [16874/12](#), 5 лютого 2019 року, [Legal Summary](#)).

ЄСПЛ присудив 5000 євро першій заявниці, 6500 євро другій заявниці відшкодування моральної шкоди й 50 000 євро кожній відшкодування майнової шкоди.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд) щодо першої заявниці.

Порушення щодо другої заявниці пункту 1 статті 6 Конвенції, взятої окремо й у поєднанні зі статтею 14 Конвенції (заборона дискримінації).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 квітня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

GLOVELI v. Georgia (№ 18952/18)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявниці за пунктом 1 статті 6 Конвенції на порушення її права на доступ до суду у зв'язку з відсутністю в неї можливості отримати судовий перегляд рішення про відмову в призначенні її на посаду судді.

Заявниця є юристом-практиком / адвокатом із понад 20-річним досвідом. Між 1999 та 2005 роками вона також обіймала посаду судді Апеляційного суду Тбілісі. Надалі вона шість разів брала участь у конкурсах на зайняття вакантних судових посад, востаннє в жовтні 2017 року. Всі її заяви про це були відхилені. Ця справа стосувалася процедури її останньої спроби бути призначеною на запитувані посади.

Проведення в Конституційному суді

9 лютого 2016 року після невдачі в одному із судових конкурсів заявниця та два інші кандидати звернулися до Конституційного суду з конституційною скаргою, стверджуючи, що статті 36 (4), 49 (1) і 50 (4) Закону від 13 червня 1997 року про суди загальної юрисдикції (далі – Закон про суди) не відповідали вимогам статей 29 та 42 Конституції. Зокрема, вони стверджували, що не мали доступу до суду для відстоювання свого конституційного права на справедливу процедуру допуску до державної служби, оскільки жоден суд не наділений юрисдикцією розглядати спори, пов'язані з призначенням суддів.

10 березня 2017 року набрали чинності законодавчі зміни до Закону про суди, згідно з якими рішення Вищої ради правосуддя (далі – ВРП) стосовно призначення суддів підлягали оскарженню до Палати з перегляду призначень суддів у складі Верховного суду (далі – Кваліфікаційна палата).

7 квітня 2017 року Конституційний суд відхилив зазначену вище конституційну скаргу кандидатів, висновивши, що внесення змін до Закону про суди в частині створення нового судового засобу захисту по суті вирішило питання, висунуті скаргниками. Цей суд підкреслив, що в контексті конкретного спору нові законодавчі зміни реалізовували конституційне право скаргників на доступ до суду завдяки створенню Кваліфікаційної палати, яка була наділена компетенцією розглядати скарги на ймовірно свавільну відмову в призначенні суддів.

Конкурс на посаду судді

18 жовтня 2017 року ВРП оголосила новий конкурс на посаду судді в Апеляційному суді. Заявниця подала відповідні документи для участі. Як частину заяви вона подала різні документи, що підтверджували її професійні та наукові досягнення. Розглянувши подані заявницею документи, 25 листопада 2017 року ВРП

допустила заявницю до участі в конкурсі. Після перевірки анкетних відомостей 29 грудня 2017 року члени ВРП провели із заявницею бесіду й індивідуально оцінили її.

20 січня 2018 року заявницю повідомили, що її заява про зайняття вакантної посади судді була відхилена, оскільки вона не відповідала мінімальному показнику компетентності. Пізніше заявниця отримала копії оцінок кожного із членів ВРП, який проводив із нею бесіду та оцінював її.

2 лютого 2018 року заявниця звернулась із скаргою до Кваліфікаційної палати, вимагаючи скасування рішення ВРП на підставі статті 35⁴ (3) (b) Закону про суди. Заявниця стверджувала, що це рішення було свавільним та дискримінаційним. На підтримку своїх доводів як доказ вона надала запис телевізійного звернення Н. Ж., несудового члена ВРП, який стверджував, що впродовж конкурсу деякі члени ВРП мали протезе серед кандидатів і свавільно занизили оцінки іншим кандидатам на посади суддів. Заявниця також стверджувала, що дуже низька оцінка, поставлена їй деякими членами ВРП, свідчила про таку упередженість.

6 лютого 2018 року Кваліфікаційна палата визнала скаргу заявниці неприйнятною через відсутність юрисдикції. Верховний суд указав такі ключові причини для свого рішення:

«...кандидат у судді не змогла досягти мінімального прохідного балу за складником компетентності [оцінки], внаслідок чого її кандидатура не була поставлена на голосування перед [ВРП]. Відповідно, передумова, передбачена статтею 35 (12) [Закону про суди], не була дотримана. З огляду на вищевикладене відповідний орган не розглянув заяву про призначення і, відповідно, не ухвалив рішення про відмову в призначенні заявниці, яке може оскаржуватися до [Кваліфікаційної палати] ... [із] цих причин Кваліфікаційна палата визнає скаргу неприйнятною...».

Зокрема, Кваліфікаційна палата, посилаючись на рішення ЄСПЛ у справах *Beaumartin v. France* (24 листопада 1994 року, § 38, Series A no. 296-B) та *Sigma Radio Television Ltd v. Cyprus* (nos. 32181/04 та 35122/05, §§ 151–57, 21 липня 2011 року) вказала, що вона не була судом або трибуналом з «повною юрисдикцією» для судового розгляду обставин цієї справи і що таке рішення узгоджувалося з її усталеною практикою. В резолютивній частині рішення вказувалося, що воно є остаточним й оскарженню не підлягає.

Заявниця скаржилася за пунктом 1 статті 6 Конвенції на порушення її права на доступ до суду у зв'язку з неможливістю судового перегляду рішення про відмову в призначенні її на посаду судді.

Оцінка Суду

Прийнятність

Загальні принципи

Відповідні загальні принципи щодо застосовності статті 6 Конвенції в контексті спорів про призначення, кар'єри та звільнення суддів були узагальнені ЄСПЛ у справі *Baka v. Hungary* ([GC], no. 20261/12, 23 червня 2016 року (§§ 100–06), і нещодавно у справі *Grzęda v. Poland* ([GC], 43572/18, 257–64, 15 березня 2022 року); див. також *Dolińska-Ficek and Ozimek v. Poland*, nos. 49868/19 та 57511/19, §§ 220–28, 8 листопада 2021 року; *Gumenyuk and Others v. Ukraine*, no. 11423/19, §§ 44–59, 22 липня 2021 року; *Eminağaoğlu v. Turkey*, no. 76521/12, §§ 59–63, 9 березня 2021 року, та *Bilgen v. Turkey*, no. 1571/07, §§ 47–52 і §§ 65–68, 9 березня 2021 року) (пункт 34 рішення).

Застосування зазначених принципів до цієї справи

(i) Наявність права

Спочатку ЄСПЛ має проаналізувати фактичний характер скарги заявниці до національних органів. У зв'язку із цим ЄСПЛ нагадав, що для оцінки застосовності пункту 1 статті 6 Конвенції варто враховувати право, про яке заявила заявниця в межах національного провадження (див. *Stichting Mothers of Srebrenica and Others v. the Netherlands* (dec.), no. 65542/12, § 120, ECHR 2013 (витяги)) (пункт 36 рішення).

В цій справі заявниця, в минулому суддя, скаржилася, що рішення про відхилення її кандидатури на посаду судді було свавільним та дискримінаційним. У скарзі до Кваліфікаційної палати вона заявила про своє право на справедливу процедуру конкурсу, під час якого вимагала повторного прийняття до системи правосуддя. Суть її скарги полягала в імовірній упередженості та необ'єктивності деяких членів ВРП. Тому ЄСПЛ вважав, що суттю відповідного провадження було не право бути призначеною на посаду судді, як стверджував Уряд, а право на справедливу процедуру розгляду заяви колишньої судді на посаду судді (див. *Regner v. the Czech Republic* [GC], no. 35289/11, § 105, 19 вересня 2017 року; *Frezadou v. Greece*, no. 2683/12, § 28, 8 листопада 2018 року, та *Juričić*, цит. в цій справі, § 52, з наступними в ньому посиланнями; див. також *Bilgen*, цит. в цій справі, § 57) (пункт 37 рішення).

ЄСПЛ відзначив, що стаття 29 Конституції передбачала право рівного доступу до державної служби. Стосовно цього положення 7 квітня 2017 року Конституційний суд підтвердив право бути призначеним на посаду судді в межах рівної та справедливої процедури і відповідного процесуального права на доступ до суду для оскарження рішень щодо призначення суддів. Конституційний суд чітко вказав, що процес відбору й призначення суддів не є частиною процесу ухвалення політичних рішень, оскільки судді судів першої та другої інстанцій виконують суто юридичні функції. Тому всі гарантії, закріплені в статті 29 Конституції щодо права на рівний доступ до державної служби є застосовними до судових конкурсів. У зв'язку із цим ЄСПЛ підкреслив, що аби ініціювати застосовність пункту 1 статті 6 Конвенції для «права», достатньо показати, що заявниця могла претендувати на право згідно

з національним законодавством. Як наголошено у справі *Grzęda*, при з'ясуванні наявності правової основи для права, на яке посилається заявник, ЄСПЛ мав визначити лише те, чи були аргументи заявника достатньо обґрунтованими, а не те, чи забезпечення права на доступ до суду обов'язково було б на користь заявнику (там само, § 268). Розглянувши за цих обставин відповідне національне законодавство, протлумачене Конституційним судом, ЄСПЛ дійшов висновку, що в грузинському законодавстві, імовірно, було визнано «право» на справедливую процедуру конкурсів на посади суддів, зокрема право на захист від свавільних і дискримінаційних відмов (див. *Dolińska-Ficek and Ozimek*, цит. в цій справі, §§ 229–30; *Tsanova-Gecheva v. Bulgaria*, no. 43800/12, § 84, 15 вересня 2015 року; *Juričić*, цит. вище, § 52; *Dzhidzheva-Trendafilova v. Bulgaria* (dec.), no. 12628/09, §§ 48–49, 9 жовтня 2012 року; *Kübler v. Germany*, no. 32715/06, § 46, 13 січня 2011 року; та *Lombardi Vallauri v. Italy*, no. 39128/05, § 62, 20 жовтня 2009 року) (пункт 38 рішення).

ЄСПЛ не погодився з аргументом Уряду про те, що заявниця не відповідала «законодавчим вимогам» для участі в конкурсі на посади суддів. Її заява була включена ВРП до списку для участі в конкурсі на посади суддів, і вона офіційно була зареєстрована згідно з процедурою, передбаченою статтею 35 Закону про суди, як кандидатка на посаду судді. Заявниця також пройшла перевірку анкетних даних і співбесіду. Розуміння ЄСПЛ процедури відбору суддів у Грузії, як наведено вище, також підтверджується рішенням Конституційного суду від 7 квітня 2017 року, в якому чітко вказано, що ВРП опублікувала на своєму вебсайті коротку інформацію про кандидатів на посади суддів, заяви яких відповідали установленим законом вимогам для участі в конкурсі. Ім'я заявниці було серед них (пункт 40 рішення).

У світлі наведеного ЄСПЛ переконаний, що, зважаючи на положення статті 29 Конституції, протлумачені Конституційним судом, в національному праві було «право» на справедливую процедуру розгляду заяви про заняття посади судді, яке заявниця могла відстоювати (пункт 41 рішення).

(ii) «Справжній» і «серйозний» спір

ЄСПЛ дійшов висновку, що спір є «справжнім» і «серйозним», оскільки стосується справедливого відбору суддів та процедури їх призначення, і може призвести до скасування спірного рішення й перегляду заяви заявниці про її призначення на посаду судді (див. *Dolińska-Ficek and Ozimek*, § 232, *Juričić*, § 52, та *Tsanova-Gecheva*, § 84, всі цит. в цій справі; див. також *Fiume v. Italy*, no. 20774/05, § 35, 30 червня 2009, та *Bara and Kola v. Albania*, nos. 43391/18 and 17766/19, § 58, 12 жовтня 2021 року). Залишилося з'ясувати, чи характер цього права був цивільним у межах автономного значення пункту 1 статті 6 Конвенції й з огляду на критерії, розроблені в рішенні у справі *Vilho Eskelinen and Others* ([GC], no. 63235/00, ECHR 2007-II (пункт 42 рішення).

(iii) «Цивільний» характер права: тест *Eskelinen*

(a) Перша умова тесту *Eskelinen*

У цій справі змінені положення статей 191 § 1, 354 (1) та 365 (1) Закону про суди передбачали, що скарга на рішення ВРП про відмову в призначенні на посаду судді може бути подана до Кваліфікаційної палати (порівняйте, *Tsanova-Gecheva*, цит. в цій справі, § 86). Кваліфікаційна палата, посилаючись на наведені вище положення, дійшла висновку про відсутність юрисдикційних повноважень для розгляду заяви заявниці, оскільки вона не стосувалася остаточного рішення ВРП про відмову в призначенні на посаду судді. Проте ЄСПЛ не може не відзначити, що у своєму рішенні від 7 квітня 2017 року Конституційний суд підтвердив право оскаржувати рішення щодо призначень суддів на посади й указав, що Конституція гарантує процесуальну справедливість на кожному етапі процесу відбору. Цей суд чітко зазначив, що в контексті призначення або відмови у призначенні кандидата на посаду судді «упродовж всього етапу відбору [мають зазначатися] достатні причини» і що «право на справедливий суд тягне за собою вимогу про те, щоб всі рішення (дії) органів влади, що порушують права людини, оскаржувалися до суду й ним розглядалися» (див. пункт 22 цього рішення).

Крім того, Конституційний суд відхилив конституційну скаргу заявниці, що по суті обґрунтовувалася аналогічними аргументами, як і її заява до ЄСПЛ, дійшовши висновку, що нові законодавчі зміни забезпечили реалізацію заявницею свого конституційного права на доступ до суду завдяки створенню Кваліфікаційної палати, наділеної юрисдикційними повноваженнями розглядати скарги на ймовірно свавільну відмову в призначенні судді на посаду. На фоні цього видається, що тлумачення Конституційним судом відповідних положень законодавства відрізнялося від тлумачення Верховного суду; або принаймні в силу свого рішення Конституційний суд міг вважатися таким, що створив для заявниці легітимне очікування, що її скарги на відбір суддів будуть розглянуті Кваліфікаційною палатою (пункт 45 рішення).

За таких обставин, зважаючи на формулювання відповідних положень Закону про суди, а також рішення Конституційного суду, ЄСПЛ не міг дійти висновку, що національне законодавство чітко виключало доступ до суду для цього виду спорів (зіставте з *Özpinar v. Turkey*, no. 20999/04, § 30, 19 жовтня 2010 року; *Nedeltcho Popov v. Bulgaria*, no. 61360/00, § 38, 22 листопада 2007 року; та *Suküt v. Turkey*, (dec.), no. 59773/00, 11 вересня 2007 року) (перше речення пункту 46 рішення).

(b) Друга умова тесту *Eskelinen*

ЄСПЛ дійшов висновку, що з урахуванням конкретних обставин цієї справи виключення заявниці, кандидатки на посаду судді, яка відповідала встановленим законом критеріям допуску, за відсутності будь-якого судового перегляду цього рішення й з огляду на важливість захисту суддівської незалежності не може вважатися таким, що відповідає інтересам правової держави. У зв'язку із цим ЄСПЛ послався на відповідні міжнародні стандарти, в яких також ідеться про те,

що будь-яке рішення щодо відбору чи кар'єри суддів або щонайменше процедура, згідно з якою таке рішення приймається, мають підлягати судовому перегляду. Водночас ЄСПЛ підкреслив, що він не зобов'язаний переглядати системи призначення суддів різних держав Ради Європи. Як вже відзначалося в усталеній практиці, в Європі існує різноманіття систем відбору й призначення суддів, а вирішальне значення має те, що призначені особи є вільними від впливу і тиску при реалізації своєї суддівської ролі (див., *Ástráðsson*, цит. в цій справі, § 207, з наступними посиланнями). Питання завжди полягає в тому, чи дотримані в тій чи іншій ситуації вимоги Конвенції (див. *Kleyn and Others v. the Netherlands* [GC], nos. 39343/98 and 3 others, § 193, ECHR 2003-VI, та *Henryk Urban and Ryszard Urban v. Poland*, no. 23614/08, § 46, 30 листопада 2010 року) (пункт 51 рішення).

Відповідно, ЄСПЛ дійшов висновку, що друга умова тесту *Eskelinen*, а саме виправдання об'єктивними підставами в інтересах держави виключення заявниці з доступу до суду, не була дотримана (пункт 52 рішення).

Висновок щодо застосовності статті 6 Конвенції

Із цього випливало, що пункт 1 статті 6 Конвенції в її цивільному аспекті є застосовним. ЄСПЛ відхилив попередні заперечення Уряду щодо застосовності пункту 1 статті 6 Конвенції. ЄСПЛ не визнав цю скаргу явно необґрунтованою чи неприйнятною з інших підстав, зазначених у статті 35 Конвенції, і тому визнав її прийнятною (пункт 53 рішення).

В цій справі скарга заявниці на відхилення її кандидатури на посаду судді не була розглянута Кваліфікаційною палатою по суті. Остання визнала скаргу заявниці неприйнятною з підстав відсутності юрисдикції для розгляду. Кваліфікаційна палата дійшла висновку про відсутність у неї юрисдикції розглядати спори, пов'язані з призначенням суддів на посади, якщо лише процедура проведення конкурсу не досягла стадії голосування членами ВРП. Проте ЄСПЛ не може не відзначити те, що заявниця на підставі своєї заяви була відображена в списках для участі в конкурсі, її анкетні дані були перевірені, з нею провели співбесіду члени ВРП й оцінили її за критеріями компетентності та доброчесності. Всі наведені вище етапи конкурсу з відбору суддів проводилися тією ж ВРП, яка зрештою мала голосувати щодо кандидатури заявниці. Виключивши із судового розгляду всі вказані етапи конкурсу, Кваліфікаційна палата, як видається, не повною мірою врахувала позицію Конституційного суду, який указав, що під правом на обґрунтоване рішення згідно з Конституцією розуміється таке: впродовж всього процесу призначення мають надаватися достатні причини і що хоча призначення суддів є конституційним повноваженням ВРП, право на справедливий суд тягне за собою вимогу, за якою всі рішення (дії) органів влади, які порушують права людини, мають оскаржуватися і розглядатися судом (пункт 58 рішення).

Хоча наведені вище висновки щодо питання застосовності наперед не вирішували результату розгляду питання про дотримання Конвенції (див. *Vilho Eskelinen and Others*, § 64, та *Tsanova-Gecheva*, § 87, обидві цит. в цій справі), ЄСПЛ не міг не зауважити важливість, яку міжнародні документи й документи РЄ надають процесуальній справедливості у справах щодо відбору, призначення та кар'єри суддів (див. пункти 49–51 цього рішення; див. також *Ástráðsson*, §§ 207, 215 і 226–27, та *Vaka*, § 165, обидві цит. в цій справі). З урахуванням цього ЄСПЛ вважав, що, позбавивши саму себе юрисдикції розглядати скаргу заявниці на рішення ВРП, Кваліфікаційна палата порушила суть права заявниці на доступ до суду (пункт 59 рішення).

Тому було порушено право заявниці на доступ до суду, гарантоване пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 7 квітня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

DERBUC AND SVEČAK v. Croatia (№ 53977/14 та 41902/15)

Обставини справи

Заявники порушили цивільні провадження проти приватних страхових компаній, вимагаючи відшкодування шкоди, завданій внаслідок дорожньо-транспортної пригоди. В результаті національні суди відмовили заявникам у задоволенні позову, установивши, що умови для присудження їм відшкодування в їхніх справах дотримані не були. Справа стосувалася вимоги до заявників сплатити суми судових витрат, понесених на представництво відповідачів. Скарга заявників була пов'язана із сумою судових витрат, що складалася з гонорарів адвокатів, які представляли інтереси приватних підприємств.

Перший та другий заявники

У 1999 році син першого і другого заявників, якому на той час було 16 років, потрапив у ДТП. Водія, винного в цьому ДТП, було притягнуто до кримінальної відповідальності.

Остаточним рішенням суду у 2005 році у зв'язку з отриманими ушкодженнями їхньому сину було присуджено близько 59 000 євро.

У 2004 році перший та другий заявники звернулися з позовом до страхової компанії про відшкодування шкоди у зв'язку з душевними стражданнями, яких вони зазнали в результаті важкої форми інвалідності, отриманої сином унаслідок ДТП. Вони вказували, що ступінь інвалідності їхнього сина становив 80 % і що він потребує допомоги в побуті (одягання, особиста гігієна тощо).

У вересні 2008 року суд першої інстанції задовольнив позов заявників, присудивши їм відшкодування моральної шкоди в розмірі близько 30 000 євро кожному та зобов'язав відповідача сплатити суми судових витрат у розмірі близько 14 500 євро. Відповідач також вимагав відшкодування сум судових витрат, але в цьому йому було відмовлено через задоволення позовних вимог заявників.

Апеляційний суд у 2009 році погодився з висновком суду першої інстанції, проте, розглянувши касаційну скаргу відповідача, в серпні 2010 року скасував рішення судів попередніх інстанцій та відмовив у задоволенні позовних вимог заявників, дійшовши висновку, що ступінь інвалідності їхнього сина не був настільки важким, аби виправдати присудження їм компенсації. Заявників також було зобов'язано сплатити відповідачеві суми судових витрат (близько 9600 євро), що склалися з гонорарів адвокатів за представництво відповідача.

У своїй конституційній скарзі заявники скаржилися на надмірний розмір судових витрат та відсутність правової визначеності в практиці Верховного суду, але ця скарга була відхилена.

Третій, четвертий та п'ятий заявники

Брат третього заявника та син четвертого й п'ятого заявників загинув у результаті ДТП за участю невстановленого транспортного засобу.

7 листопада 2005 року третій та четвертий заявники звернулися з позовом про відшкодування шкоди до Хорватського страхового бюро – приватного підприємства, яке діяло як асоціація страхових компаній Хорватії у випадках настання ДТП за участю невстановленого транспортного засобу. Вони вимагали відшкодування шкоди в розмірі близько 30 000 євро й компенсації судових витрат у розмірі близько 6000 євро разом із відсотковими нарахуваннями.

У червні 2009 року суд першої інстанції відмовив у задоволенні позову третього та четвертого заявників із підстав того, що ДТП настала в результаті стану сп'яніння їхнього родича. Суд зобов'язав заявників відшкодувати судові витрати в сумі близько 7800 євро.

В січні 2011 року апеляційний суд відхилив апеляційну скаргу заявників, однак зменшив суму судових витрат до близько 4900 євро.

У травні 2014 року Верховний суд відхилив касаційну скаргу заявників. Конституційний суд відхилив конституційну скаргу заявників у лютому 2015 року.

Всі заявники в цих справах скаржилися за пунктом 1 статті 6 Конвенції, що надмірна сума судових витрат, яку вони мали сплатити, становила порушення їхнього права на доступ до суду. Перший та другий заявники також скаржилися на порушення їхніх прав за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції і за пунктом 1 статті 6 Конвенції на тривалість провадження і відсутність правової визначеності через розбіжності у висновках Верховного суду.

Оцінка Суду

Загальні принципи доступу до суду в аспекті судових витрат нещодавно були узагальнені у справі *Čolić v. Croatia* (no. [49083/18](#), §§ 12-21, 18 листопада 2021 року) (пункт 31 рішення).

ЄСПЛ погоджується з тим, що вимога до заявників оплачувати представництво своїх відповідачів у межах відповідного провадження може розглядатися як обмеження, що перешкоджає реалізації права на доступ до суду, яке переслідує легітимні цілі забезпечення належного відправлення правосуддя та захисту прав інших осіб шляхом недопущення необґрунтованих позовів і надмірних витрат (див. *Čolić*, цит. в цій справі, § 45; *Klauz v. Croatia*, no. [28963/10](#), §§ 81 і 84, 18 липня 2013 року; та *Cindrić and Bešlić v. Croatia*, no. [72152/13](#), §§ 95–96, 119 і 121, 6 вересня 2016 року) (пункт 32 рішення).

На думку ЄСПЛ, немає нічого свавільного у висновках національних судів у справах заявників. Суди обґрунтували свої рішення в межах розгляду справ на трьох рівнях юрисдикцій в аспекті змагального провадження. Справи заявників

не стосувалися ситуацій, у яких їхні вимоги були визнані обґрунтованими, проте суми витрат, присуджених їхньому опонентові були завищеними настільки, що вони «поглинули» позовні вимоги, які були задоволені (на відміну від *Čolić*, цит. в цій справі, § 46; та *Klauz*, цит. в цій справі, §§ 91–93). Так само їхні справи не стосувалися питання, коли судова практика, наявна на час подачі заявниками позовів, була нечіткою (на відміну від *Cindrić and Bešlić*, цит. у справі, §§ 106–07) (пункт 35 рішення).

Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що заявники не надали достатньо доказів, щоб продемонструвати, що сума витрат, сплата яких від них вимагалася, була суттєво нижчою, аніж у справах *Klauz* чи *Cindrić та Bešlić* або, урахувавши їхнє фінансове становище, особливо обтяжливою (на відміну від *Cindrić and Bešlić*, цит. у справі, § 109, що стосувалася спору з державою). Зрештою, справа стосувалася не відшкодування витрат держави на її представництво Офісом прокурора (*State Attorney's Office*), а приватних компаній, які представляли адвокати (на відміну від *Klauz*, цит. в цій справі, § 95) (пункт 36 рішення).

З огляду на це ЄСПЛ вважав, що покладення на заявників тягаря витрат на представництво відповідачів у провадженні не становило непропорційного обмеження їхнього права на доступ до суду (на відміну від *Cindrić and Bešlić*, цит. в цій справі, § 122; та *Klauz*, цит. в цій справі, § 97) (пункт 37 рішення).

Тому скарга заявників за пунктом 1 статті 6 Конвенції щодо відсутності доступу до суду, а також скарга першого та другого заявників за статтею 1 Першого протоколу до Конвенції визнана явно необґрунтованою і була відхилена згідно з вимогами підпункту (а) пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції (пункти 38 та 39 рішення).

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, перший та другий заявники скаржилися на відсутність правової визначеності через непослідовність судової практики Верховного суду стосовно права юридичних осіб, які наймають кваліфікованих адвокатів, вимагати відшкодування судових витрат у цивільному провадженні, пов'язаних із їх представництвом.

Загальні принципи, застосовні до справ щодо суперечливих рішень у судовій практиці були узагальнені у справі *Nejdet Şahin and Perihan Şahin v. Turkey* ([GC], no. [13279/05](#), §§ 49–58 та 61, 20 жовтня 2011 року). ЄСПЛ підтвердив, що ці принципи є застосовними у справах щодо розбіжностей, наявних переважно в судовій практиці найвищого національного суду (див. *Lupeni Greek Catholic Parish and Others v. Romania* [GC], no. [76943/11](#), § 117, 29 листопада 2016 року) (пункт 42 рішення).

ЄСПЛ підкреслив, що рішення Верховного суду, на яке посилалися заявники, справді суперечило висновку, якого дійшов цей суд у їхній справі. Проте з низки наданих Урядом рішень суду вбачалося, що в більшості рішень застосовується підхід, аналогічний справі заявників, а саме що юридичні особи, які наймають кваліфікованих адвокатів, мають право на відшкодування витрат, понесених у зв'язку з їх представництвом (пункт 43 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що рішення Верховного суду, на яке посилалися заявники, схоже, було єдиним випадком висловлення судом іншої позиції, відмінної від його звичної судової практики (див. пункт 42 цього рішення). Справді, заявники не змогли навести інших рішень будь-якого національного суду аналогічного напрямку. Той факт, що в деяких рішеннях Верховний суд висловив або підтвердив висновок суду нижчої інстанції про те, що кожна сторона має нести власні витрати на представництво, не свідчить про стверджувану непослідовність судової практики, оскільки це не стосується конкретних питань відшкодування витрат юридичним особам, які наймають кваліфікованих адвокатів (пункт 44 рішення).

За цих обставин ЄСПЛ не міг дійти висновку, що в усталеній практиці Верховного суду існували тривалі й серйозні розбіжності. Однак, навіть якщо припустити існування на той час якихось розбіжностей, ЄСПЛ задоволений тим, що Верховний суд роз'яснив підхід, якого варто дотримуватися, і підтвердив рішення, яке він застосував у справі заявників, завдяки висловленій правовій позиції від 22 жовтня 2012 року (див. пункт 22 цього рішення) (пункт 45 рішення).

Тому скарга за цим положенням Конвенції також визнана явно необґрунтованою та має бути відхилена згідно з підпунктом (а) пункту 3 та пункту 4 статті 35 Конвенції (пункт 46 рішення).

Такого ж висновку дійшов ЄСПЛ і щодо скарги першого та другого заявників за пунктом 1 статті 6 Конвенції стосовно надмірної тривалості провадження.

Висновок

Скарги заявників визнано неприйнятними.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 7 квітня 2022 року та є остаточним.

DRAGAN KOVAČEVIĆ v. Croatia (№ 49281/15)²

Обставини справи

Заявник, який має психічні розлади, за результатами відповідного провадження в цивільних судах був позбавлений цивільної дієздатності. Заявник подав конституційну скаргу до Конституційного суду, який скасував рішення цивільних судів, але відхилив його вимогу про відшкодування судових витрат. Рішення про судові витрати обґрунтовувалося положеннями національного законодавства, за яким кожен учасник провадження в Конституційному суді повинен самостійно нести власні витрати, якщо лише суд не вирішить інакше.

Оцінка Суду

Пункт 1 статті 6 Конвенції

(а) Чи мало місце обмеження права заявника на доступ до суду?

Правило про те, що сторона судового провадження повинна нести тягар власних витрат, якщо суд не вирішить інакше, як таке не може вважатися несумісним із пунктом 1 статті 6 Конвенції. У цій справі ЄСПЛ необхідно було з'ясувати, чи були наслідки застосування цього положення сумісними з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Вартість складання конституційної скарги (еквівалент 815 євро) була більшою, аніж розмір середньої заробітної плати в Хорватії на час подій. Тому це становило значний фінансовий тягар навіть для пересічного громадянина, не кажучи вже про заявника, місячний дохід якого становив еквівалент 164 євро у вигляді допомоги по інвалідності.

Таким чином, беручи до уваги усталену практику ЄСПЛ та конкретну ситуацію заявника, відмова Конституційного суду відшкодувати йому витрати на подачу конституційної скарги становила обмеження його права на доступ до суду.

(b) Чи переслідувало обмеження легітимну мету?

Хоча конституційними правами є ті, які мають фізичні особи та юридичні особи приватного права стосовно держави й інших державних установ, провадження в Конституційному суді Хорватії, розпочате на підставі конституційної скарги, формально є провадженням з однією стороною у справі. Тобто особи, які мають намір подати конституційні скарги, не ризикують, як зазвичай у цивільному провадженні, що в разі невдачі їм доведеться понести не лише власні витрати, а й витрати протилежної сторони. Як результат, відсутність такого ризику разом із відсутністю обов'язку оплачувати судові витрати у провадженні в Конституційному суді може призвести до перевантаження цього суду значною кількістю

² Огляд цього рішення ЄСПЛ підготувала Анастасія Бойченко.

необґрунтованих конституційних скарг, що може поставити під загрозу його належне функціонування.

Тому ЄСПЛ був готовий погодитися, що мета, покладена в основу цього правила, відповідно до якого ґрунтувалося рішення про судові витрати в цій справі, полягала в забезпеченні безперебійного функціонування цього суду та захисту державного бюджету.

Утім, спірне положення дозволяло Конституційному суду зробити виняток. Такий виняток не лише забезпечував необхідну гнучкість, але й припускав, що в певних випадках застосування цієї норми може не виправдовуватися встановленими легітимними цілями.

(с) Чи було обмеження пропорційним?

Провадження в Конституційному суді мало життєво важливе значення для заявника, оскільки спірними рішеннями цивільних судів його було позбавлено цивільної дієздатності. У зв'язку із цим заявник є особою, яка страждає на психічні розлади, і тому для ефективного захисту своїх прав мав бути юридично представленим у тому розумінні, що допомога адвоката в Конституційному суді не може вважатися непотрібною навіть для невразливих осіб, оскільки цей суд вирішує складні питання, які для будь-якого неспеціаліста можуть бути складними для розуміння (**Bibić v. Croatia**).

ЄСПЛ також послався на свій висновок про те, що витрати на конституційну скаргу є значним фінансовим тягарем навіть для пересічного громадянина, не кажучи вже про особу з низьким рівнем доходів, як у заявника.

Крім того, національне законодавство не передбачало можливості отримання правової допомоги під час розгляду справи в Конституційному суді. У будь-якому разі правова допомога не є індивідуальним правом та обов'язком, який необхідно реалізовувати, і вона не повинна перешкоджати заявникам у виборі адвоката (див. **Černius and Rinkevičius v. Lithuania**). Зрештою, беручи до уваги встановлені легітимні цілі, немає різниці між тим, що держава збільшуватиме витрати на представництво заявника в межах програми надання правової допомоги або відшкодуватиме такі витрати в разі успішного розгляду конституційної скарги особи.

ЄСПЛ обізнаний у тому, що соціальні служби часто стикаються з важкими та чутливими питаннями, особливо коли, як у цій справі, їм доводиться вирішувати, чи ініціювати відповідне провадження з позбавлення дієздатності особи з психічними розладами. Вони могли б обрати більш захисний підхід до виконання своїх обов'язків, якби щоразу, коли суди не погоджуються з їхньою ініціативою, повинні були відшкодувати судові витрати на розгляд справи протилежній стороні. Однак, як зазначалося, провадження в Конституційному суді Хорватії, розпочате на підставі конституційної скарги, формально було провадженням з однією стороною у справі. Тому будь-яке присудження відшкодування судових витрат не були б оплачено

соціальними службами, які не брали участі в судовому розгляді. Таким чином, у цій справі не було ризику того, що присудження відшкодування судових витрат матиме стримувальний вплив на соціальні служби у виконанні ними своїх обов'язків.

Зрештою, за обставин цієї справи від Конституційного суду вимагалось навести причини свого рішення щодо витрат, а не просто використовувати формулювання, що міститься у відповідному законодавстві. Проте цей суд не надав жодних вагомих причин для свого рішення.

Загалом за конкретних обставин цієї справи обмеження права заявника на доступ до суду не виправдовувалося переслідуваними легітимними цілями.

Висновок

Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 7 КОНВЕНЦІЇ (НІЯКОГО ПОКАРАННЯ БЕЗ ЗАКОНУ)

SINAN ÇETİNKAYA AND AĞYAR ÇETİNKAYA v. Turkey (№ 74536/10 та 75462/10)

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваного порушення статті 7 Конвенції через незастосування судами більш м'яких положень кримінального закону, в результаті чого засудження заявників за участь у розтраті / привласненні майна, імовірно, не мало жодних правових підстав.

Заявниками в цій справі були генеральний директор і керівник ради директорів автомобільної компанії. У 1999 році вони були звинувачені в стверджуваному отриманні банківських кредитів у банку «Ziraat» від імені 76 клієнтів за допомогою підроблених документів та у використанні цих коштів для власних цілей. Тим часом, через унесення змін до законодавства правовий статус «Ziraat» було змінено з державного банку на акціонерне товариство, унаслідок чого його працівники більше не вважалися державними службовцями для цілей кримінального переслідування.

Зрештою заявники були визнані винними за пред'явленим обвинуваченням на підставі положень нового Кримінального кодексу, хоча розтрата більше не була спеціальним кримінальним правопорушенням, яке могло вчинятися лише державним службовцем.

Заявники скаржилися, що їхнє засудження за розтрату / привласнення майна без урахування факту того, що вони не мали статусу державного службовця, як і того, що головний виконавець також такого статусу не мав, не мало правової основи й становило порушення статті 7 Конвенції.

Оцінка Суду

ЄСПЛ підкреслив, що, як установили національні суди, датою вчинення заявниками інкримінованого їм кримінального правопорушення було 14 травня 1999 року й у результаті заявників було визнано винними за розтрату / привласнення майна згідно зі статтею 247 Кримінального кодексу, яка не набрала законної сили до 1 червня 2005 року, тобто до дати вчинення заявниками інкримінованих діянь. На той час (14 травня 1999 року) вчинення цих діянь каралося статтею 202 Кримінального кодексу в попередній редакції. Однак ця ситуація тривала лише до 25 листопада 2000 року, коли відповідно до Закону № 4603 В.Е. (працівник банку) був позбавлений статусу державного службовця, через що він не міг бути визнаний винним за розтрату / привласнення майна – спеціальне кримінальне правопорушення, яке могло бути вчинене лише державним службовцем. Крім цього, навіть якби ці діяння потенційно могли каратися згідно зі статтею 22 (3) Закону

№ 4389, як вважали національні суди, це положення набрало законної сили лише 23 червня 1999 року (пункт 38 рішення).

Хай там що, вказані положення не можуть автоматично транслюватися на заявників, оскільки вони могли б нести кримінальну відповідальність за розтрату / привласнення майна як пособники або підбурювачі. Тому ЄСПЛ намагався з'ясувати положення, які регулювали кримінальну відповідальність щодо спеціальних злочинів, аби визначити, чи відповідає засудження заявників вимогам статті 7 Конвенції (порівняйте *Huhtamäki v. Finland*, no. 54468/09, § 46, 6 березня 2012 року) (пункт 39 рішення).

У зв'язку із цим ЄСПЛ відзначив, що на час дії попередньої редакції Кримінального кодексу, тобто до 1 червня 2005 року, особи, які не були державними службовцями або членами банку, могли нести основну чи субсидіарну відповідальність (*secondary liability*) у разі вчинення спеціальних кримінальних правопорушень (розтрата / привласнення банківських коштів у цій справі), що підтверджується рішенням Касаційного суду від 15 червня 2006 року. Однак чинний Кримінальний кодекс звужує обсяг кримінальної відповідальності в таких справах лише до субсидіарної відповідальності, тобто за підбурювання та пособництво (статті 38 і 39 Кримінального кодексу) з наданням особливої уваги тому факту, що лише ті особи, які відповідають умовам, щоб вважатися головним виконавцем (*principal offender*) у випадках вчинення спеціальних кримінальних правопорушень, можуть притягуватися до кримінальної відповідальності в цій ролі (стаття 40 § 2 Кримінального кодексу) (пункт 40 рішення).

Фактично стаття 40 § 2 чинного Кримінального кодексу може здатися такою, що охоплюється поняттям «більш м'який кримінальний закон», оскільки вона скасовує кримінальну відповідальність заявників як виконавців чи співвиконавців учинення спеціального кримінального правопорушення. Проте за цим положенням заявники досі можуть бути засуджені як підбурювачі або пособники. Відповідно, під час розгляду ЄСПЛ зосередив свою увагу на оцінці національних судів, аби встановити, в ролі кого вони засудили заявників за розтрату / привласнення майна. В цьому аспекті ЄСПЛ наголосив, що у своєму рішенні від серпня 2006 року (тобто після набрання законної сили чинним Кримінальним кодексом) Касаційний суд не взяв до уваги статтю 40 § 2 Кримінального кодексу, адже вказав, що «заявники мали спільний злочинний намір та діяли разом із В.Е.» і що таким чином вони мали вважатися особами, які фізично вчинили кримінальне правопорушення («основна матеріальна участь» – *principal material participation* – *asli maddi iştirak*). Після цього суд першої інстанції прийняв таку ж аргументацію, яка була викладена в цьому рішенні, і зрештою визнав заявників винними у розтраті / привласненні майна, указавши, що «заявники діяли із спільним злочинним наміром у змові з В.Е.» (пункт 41 рішення).

ЄСПЛ надає вирішальне значення тому факту, що суд першої інстанції не зауважував, що заявники понесли кримінальну відповідальність як пособники або підбурювачі, безвідносно до того факту, що за статтею 40 § 2 Кримінального кодексу вони могли бути засуджені за вчинення спеціального кримінального правопорушення, лише будучи в цих двох ролях, починаючи з 1 червня 2005 року (дата набрання чинним Кримінальним кодексом законної сили). Важливо відзначити, що цей аспект був визнаний також Урядом. Касаційний суд не розглядав зазначеного важливого моменту. Із цього випливає, що незастосування національними судами статті 40 § 2 Кримінального кодексу фактично означало, що кримінальна відповідальність заявників за вчинення спеціального кримінального правопорушення, а саме розтрата / привласнення майна, не мала відповідної правової основи, оскільки вони більше не могли бути засуджені як виконавець або співвиконавець такого правопорушення (пункт 42 рішення).

Висновок

Порушення статті 7 Конвенції (ніякого покарання без закону).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 24 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 8 КОНВЕНЦІЇ (ПРАВО НА ПОВАГУ ДО ПРИВАТНОГО І СІМЕЙНОГО ЖИТТЯ)

LIA v. Malta (№ 8709/20)

Обставини справи

Справа стосувалася рішення про відмову заявникам у повторному проходженні процедури штучного запліднення, фінансованої за їхній рахунок, із використанням статевої клітини заявників, через те, що друга заявниця досягла 43-річного віку.

Заявники уклали шлюб у травні 2012 року. Після невдалих спроб самостійно мати дітей єдиним способом, за порадами лікарів, лишалося використання процедури штучного запліднення.

У вересні 2014 року друга заявниця у віці 42 років пройшла відповідне лікування з використанням власної яйцеклітини у приватній лікарні за рахунок бюджетних коштів, спрямованих на тих осіб, які підпадають під норми відповідного законодавства.

Проведене лікування виявилось безуспішним, і заявники просили здійснити ще одну процедуру в серпні 2015 року. Після огляду потенційної матері лікар Дж. М., від імені заявників, просив провести лікування в листопаді 2015 року, коли б другій заявниці виповнилося 43 роки й 11 місяців.

Проте у проведенні лікування було відмовлено.

На час звернення другої заявниці з проханням провести другу процедуру віковий ценз, щорічно затверджуваний Парламентом Мальти, становив від 25 до 42 років, що, на думку заявників, порушувало їхнє право на повагу до сімейного життя та заборони дискримінації. Заявники вважали, що вони відповідали іншим установленим критеріям для процедури штучного запліднення, а саме були в шлюбі та за медичними показниками мали обґрунтовані шанси на успішне проведення такої процедури. Заявники неодноразово зверталися до органу Мальти із захисту ембріонів для надання пояснень, проте марно.

Далі заявники вирішили звернутися з листом до Цивільного суду (Перша палата) з огляду на його конституційну компетенцію щодо органу влади із захисту ембріонів, указавши на порушення свого основоположного права на сімейне життя. Орган влади відповів, що він керувався встановленим законом та затвердженим медичними висновками протоколом у цій сфері.

В березні 2017 року заявники розпочали конституційне провадження в Цивільному суді (Перша палата) в межах конституційної юрисдикції цього суду. Заявники, зокрема, вважали, що передбачений статтею 6 розділу 524 Законів Мальти протокол, у якому викладено керівні принципи в цій сфері, має відповідати закону й основоположним правам людини і що недотримання таких стандартів означає, що Уряд мав би втрутитися для виправлення порушення в межах такого протоколу.

Заявники підкреслили, що Уряд щорічно інформувався про застосовний віковий ценз і що, незважаючи на це, не зупинив дискримінаційне, на думку заявників, ставлення, що впливало із цього протоколу. Тому заявники вважали, що їхнє право на сімейне й приватне життя та право не зазнавати дискримінації було порушено.

Крім того, заявники вимагали, щоб суд визнав відмову неправомірною, розпорядився про проведення медичного огляду другої заявниці для того, аби підтвердити наявність будь-яких додаткових ризиків, за відсутності яких їй буде дозволено пройти лікування, а також відшкодувати завдану шкоду.

У межах цього провадження було заслухано низку показань, зокрема позивачів (заявники), відповідача, лікарів.

Суд погодився з тим, що причиною встановлення вікового обмеження було те, що на той час закон не дозволяв використання донорських статевих клітин. Це вже не так. Проте суд зазначив, що держава мала право регулювати процедури, які: i) вона не була зобов'язана надавати; ii) надає безкоштовно. Держава зобов'язана захищати державний бюджет, і немає сумнівів у тому, що пов'язані із цим витрати є значними. Таким чином, ураховуючи статистику та той факт, що держава забезпечувала надання такої послуги, а також пов'язані із цим ризики після досягнення певного віку, й негативний вплив як на успішне проведення процедури, так і на ембріон, пізніше плід чи дитину, суд висловив, що за допомогою протоколу держава забезпечувала справедливий і пропорційний баланс між правом заявників на повагу до приватного та сімейного життя й інтересами суспільства загалом, зауважуючи також, що будь-які майбутні проблеми зі здоров'ям матері та дитини будуть охоплюватися теж за рахунок державного бюджету. Проте суд із розумінням поставився до аргументу заявників щодо слова «бажаний», тобто який може призвести до певної невизначеності, і вважав, що будь-який максимальний вік повинен бути чітко передбаченим, зі збереженням певних винятків (як це передбачено, наприклад, у зміненому законі, за яким донорство статевих клітин обмежене 36 роками, за винятком перелічених випадків).

До того ж суд вважав скаргу заявників на дискримінацію двоаспектною: вона обґрунтовувалася віком та фінансовою ситуацією. Суд дійшов висновку, що протокол не породжував підстав для дискримінаційного ставлення, оскільки з особами того ж віку поводилися однаково, а особи, які відповідного віку не досягли, також були з процедури виключені.

Оскарження заявниками такого рішення також не мало потрібного для них успіху. Конституційний суд погодився з висновками попереднього суду й зауважив, що важливо не те, з ким консультувалися при складанні проекту протоколу, а те, чи є в медичній сфері підстави для встановлення таких вікових обмежень. Суд також акцентував, що зазначена в протоколі норма про вікові обмеження справді не має обов'язкового характеру, однак таке обмеження є виправданим й орган влади вправі застосовувати таке обмеження. Держава зобов'язана захищати громадське здоров'я

й обмежувати ризики для окремих осіб, аби забезпечити баланс між інтересами громадян в народженні дітей та обов'язком держави вживати заходів для здоров'я суспільства й уникати експлуатації жінок.

У своїй скарзі до ЄСПЛ заявники стверджували, що вони зазнали порушення статті 8 Конвенції через відмову в проходженні другої (повторної) процедури штучного запліднення, що не забезпечило справедливого балансу між конкуруючими публічними та приватними інтересами. Заявники зауважили, що з урахуванням слова «бажаний» протоколу щодо вікової групи органи влади мали б оцінити другу заявницю з точки зору її ситуації, а не абстрактно лише щодо її віку.

Оцінка Суду

ЄСПЛ раніше зазначав, що використання методів штучного запліднення порушує делікатні моральні й етичні питання на фоні стрімкого розвитку медицини та науки. Саме тому в цьому контексті, за відсутності чіткої позиції держав-членів, ЄСПЛ раніше вважав, що надана державам свобода розсуду була широкою (див. *S.H. and Others v. Austria* [GC], no. 57813/00, § 97, та *Paradiso and Campanelli*, цит. у справі, § 194). Свобода держави, в принципі, поширюється як на її рішення втрутитися в цю сферу, так і, щойно вона втручається, на детальні правила, які вона запроваджує для досягнення балансу між конкуруючими приватними та публічними інтересами (*ibid*; *Knecht*, цит. в цій справі, § 59, та *Evans*, цит. в цій справі, § 82) (пункт 60 рішення).

Проте це не означає, що ухвалені законодавчим органом рішення перебувають поза межами контролю ЄСПЛ. Він має ретельно вивчити аргументи, взяті до уваги під час законотворчого процесу, та з'ясувати, чи було досягнуто справедливого балансу між конкуруючими інтересами держави й осіб, яких безпосередньо стосуються рішення законодавця (див. *S.H. and Others*, цит. в цій справі, § 97, та *Parrillo*, цит. в цій справі, § 170) (пункт 61 рішення).

ЄСПЛ в цьому разі використав підхід, який, як в іншій справі, стосувався втручання (див. *S.H. and Others*, цит. в цій справі, § 88, та *Knecht*, цит. в цій справі, § 58) у зв'язку з рішенням держави відмовити заявникам у доступі до процедур штучного запліднення, які були доступні населенню і які вони бажали оплатити самі (пункт 62 рішення).

ЄСПЛ зауважив, що насамперед і найголовніше, аби втручання за пунктом 2 статті 8 Конвенції було виправданим, таке втручання має відповідати закону (пункт 63 рішення).

Сторони не заперечували те, що рішення відхилити заяву заявників ґрунтувалося спірним положенням протоколу. ЄСПЛ передусім з'ясував питання якості такого закону. ЄСПЛ підкреслив, що переважно в законі немає спеціального (*ad hoc*) положення, в якому б передбачався протокол. Навпаки, положення, яке передбачало створення протоколу, містилося в Законі про захист ембріонів

(в тому вигляді, в якому він був прийнятий у 2013 році), а саме його статті 6, яка стосувалася незаконних процедур та запроваджувала кримінальну відповідальність (див. пункт 32 цього рішення). Однак за відсутності будь-яких інших аргументів щодо цього в ЄСПЛ останній не визнав необхідним розглядати питання законності протоколу із цієї підстави. ЄСПЛ також наголосив, що заявники не вказували, що протокол не був доступним (пункт 65 рішення).

Що стосується того, чи був протокол передбачуваним, ЄСПЛ вважав, що, як стверджували заявники, вікове обмеження не було обов'язковим, оскільки в протоколі чітко зазначалося, що для відповідного кандидата «бажано» бути у віці до 43 років (див. пункт 33 цього рішення). Справді, обидва суди під час розгляду справи заявників у межах конституційної юрисдикції погодилися із цим очевидним тлумаченням і дійшли висновку, що вікове обмеження не було обов'язковим. Конституційний суд чітко зазначив, що орган влади в межах своєї дискреції може на власний розсуд і на основі медичних висновків, ухвалювати рішення про застосування процедури або про відмову в цьому (див. пункти 27 та 28 цього рішення). Останнє тлумачення також підкріплювалося двома експертами, які надали свої показання у провадженні й були долучені до створення проекту протоколу (див. пункти 17 та 19 цього рішення). Тому протокол мав певний ступінь гнучкості. Водночас не заперечувався той факт, що орган влади тлумачив вікове обмеження як обов'язкове положення і застосовував його відповідним чином (до прикладу, показання С.А. та висновки судів під час розгляду справи судами в межах конституційної юрисдикції), без жодних міркувань стосовно стану здоров'я кандидатів або посилання на будь-які інші відповідні міркування. В результаті адміністративні та судові органи по-різному тлумачили те саме правове положення. Крім того, ЄСПЛ не міг не відзначити те, що застосовне до заявників тлумачення, яке не залишало жодної можливості для гнучкості, було менш сприятливим для них і більшою мірою суперечило чіткому формулюванню в законі, із цим погодилися його ініціатори та вищі суди (пункт 66 рішення).

Із цього випливає, що у відповідний час спосіб, у який судові та адміністративні органи тлумачили й застосовували спірне правове положення (яке не згадувалося в будь-якому іншому законі) були непослідовними і, як наслідок, недостатньо передбачуваними (див., *mutatis mutandis*, *Nedescu*, цит. в цій справі, § 84). У зв'язку із цим ЄСПЛ підкреслив, що суд першої інстанції в межах конституційної юрисдикції відкрито співчував заявникам у зв'язку з невизначеністю, спричиненою словом «бажаний» (див. пункт 22 цього рішення), а також відзначив нове формулювання положення після внесення відповідних змін, за якими нині протоколом передбачено, що «максимальний вік для лікування становить 42 роки» (див. пункт 34 цього рішення) (пункт 67 рішення).

На завершення, заподіяне заявникам втручання не було згідно із законом, якому була б притаманна достатня якість. Отже, ЄСПЛ не вбачив підстав розглядати інші

аспекти вимоги законності або з'ясувати, чи переслідувало втручання легітимну мету й, відповідно, чи було пропорційним переслідуваній меті (пункт 68 рішення).

Тому було порушення статті 8 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

X v. The Czech Republic (№ 64886/19)

Обставини справи

Справа стосувалася стверджуваного втручання у право заявниці на повагу до її сімейного життя за статтею 8 Конвенції через повернення її доньки до свого звичного місця проживання в Сполучених Штатах Америки. За твердженнями заявниці, національні суди у відповідному провадженні не врахували найкращі інтереси дитини, належним чином не розглянули, чи мають місце винятки, передбачені статтею 13 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей, й належно не оцінили адекватність гарантій, наданих батьком дитини.

Оцінка Суду

Відповідні принципи втручання у право на повагу до сімейного життя та позитивні зобов'язання держави у справах про повернення дітей згідно з Конвенцією про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей узагальнені в рішенні ЄСПЛ у справі *X v. Latvia* ([GC], no. [27853/09](#), §§ 92–108, ECHR 2013) (пункт 52 рішення).

За конкретних обставин цієї справи ЄСПЛ має на меті не перегляд провадження, в результаті якого було ухвалено рішення про повернення, а розгляд виконавчого провадження, в межах якого суди дійшли висновку про наявність підстав для його виконання (див. пункт 42 цього рішення) (пункт 54 рішення).

В цьому контексті ЄСПЛ також підкреслив, що низка питань, порушених заявницею у виконавчому провадженні в Муніципальному суді вже були чи могли бути порушені під час провадження з повернення, кульмінацією якого стало рішення Конституційного суду від 11 грудня 2018 року (див. пункт 14 цього рішення). Це стосується, зокрема, доводів заявниці щодо застосування винятків, передбачених статтями 12 та 13 Конвенції про цивільно-правові аспекти міжнародного викрадення дітей. Справді, у виняткових випадках зміна відповідних фактів між рішенням про повернення та його виконанням може виправдовувати переоцінку (див. *Sylvester*, цит. в цій справі, § 63, та *Makhmudova*, цит. в цій справі, § 68). Однак сам лише факт того, що національні процесуальні норми права, зокрема в межах Гаазької конвенції, не дозволяли заявниці отримати від Муніципального суду розгляд питань, висунутих під час провадження з повернення й переглянутих пізніше під час виконавчого провадження, не порушує питання за статтею 8 Конвенції (пункт 55 рішення).

ЄСПЛ відзначив, як було встановлено під час провадження з повернення, що в розумінні Гаазької конвенції заявниця діяла «незаконно», коли утримувала свою

дитину в Чеській Республіці (див. пункт 11 цього рішення). Крім того, ЄСПЛ дійшов висновку, що жоден із винятків, наведених у статтях 12 та 13 Гаазької конвенції, не був застосовним. Тому оскільки заявниця добровільно не виконала остаточного рішення про повернення, у зв'язку із чим батько ініціював процедуру судового виконання, суди з виконання судових рішень мали здійснити виконавче провадження, передбачене національним законом (пункт 56 рішення).

Далі ЄСПЛ наголосив, що, ухвалюючи рішення про повернення дитини до США, Регіональний суд Брно виходив із того, що, за твердженнями сторін, заявниця буде супроводжувати свою доньку; також не було жодних доказів того, що повернення за цих обставин може завдати дитині фізичної або психологічної шкоди чи помістить її у нестерпне становище. Аби рахувати занепокоєння заявниці щодо житлових умов та поведінки батька дитини в минулому, суд зобов'язав останнього надати заявниці та її доньці придатне житло, тим самим виконавши обов'язок зі вжиття реальних захисних заходів (див. *X v. Latvia*, цит. в цій справі, §§ 93–108) (пункт 57 рішення).

З матеріалів справи не впливало, що під час виконавчого провадження заявниця навела відповідні об'єктивні причини для виправдання свого нового бажання не повертатися до США разом із донькою, яке проявилось лише після провадження з повернення. Вона пояснила свою позицію тільки тим, що батько не дотримав зобов'язання забезпечити житлом (див. пункти 16 та 46 цього рішення), проте, дослідивши докази, таке твердження Регіональний суд відхилив. Суд визнав достатнім, що батько надав укладений на його ім'я договір оренди, ураховуючи, що заявниця відмовилася повернутися до США та співпрацювати з батьком, а тому зрозуміло, чому він не додав її до договору оренди (див. пункти 19–20 цього рішення). У зв'язку із цим ЄСПЛ відзначив, що заявниця не лише декілька років проживала в США, а й набула громадянство цієї країни (див. пункти 5–8 цього рішення). Крім того, видається, що після від'їзду своєї доньки заявниця повернулася проживати до США, де знайшла житло (див. пункт 28 цього рішення) (пункт 58 рішення).

У цьому аспекті ЄСПЛ також посилається на своє рішення у справі *Mautousseau and Washington v. France* (no. [39388/05](#), § 69, 6 грудня 2007 року), у якому зазначено, що метою Гаазької конвенції є запобігання тому, аби «батько- / мати-викрадач» шляхом спливу часу змогли узаконити на свою користь ситуацію, створену одним із батьків в односторонньому порядку. В цій справі органи влади, серед іншого, підкреслили, що мати всупереч її твердженням може супроводжувати свою доньку до держави її звичного місця проживання, аби відстоювати там свої права. ЄСПЛ вирішив, що цей фактор був ключовим, оскільки мати має необмежений доступ на території відповідної держави й може порушити провадження в компетентних судах цієї держави (там само, § 74) (пункт 59 рішення).

ЄСПЛ згоден із заявницею в тому, що концепція найкращих інтересів дитини має мати першочергове значення в передбачених Гаазькою конвенцією процедурах. Водночас не варто втрачати з поля зору того, що одним зі складових елементів цієї

концепції є і той факт, що дитина не забирається від одного з батьків і не утримується з другим, який справедливо або помилково вважає, що його право щодо дитини є важливим або більш важливим (див. *Eskinazi and Chelouche v. Turkey* (dec.), по. 14600/05, ECHR 2005-XIII (витяги)) (пункт 60 рішення).

В цій справі в межах виконавчого провадження Регіональний суд зрештою дійшов висновку, що найкращі інтереси дитини вимагають, аби вона була швидко повернута до США. Між іншим, суд відзначив, що оскільки рішення про повернення набрало законної сили, можливості з'ясувати правильність цього рішення з точки зору суті або ж розглядати обставини, які призвели до його ухвалення, немає. Заразом, зауважуючи обсяг справи та сферу розгляду ЄСПЛ (пункти 42 та 54 цього рішення), не можна стверджувати, що Регіональний суд не врахував обставини / події, які виникли після прийняття рішення про повернення дитини. Справді, з рішення цього суду від 4 червня 2019 року вбачалося, що останній дослідив декілька нових, поданих заявницею медичних та психологічних висновків, проте дійшов висновку, хоч і стисло, що вони не демонстрували будь-яку зміну ситуації дитини порівняно з тією, що досліджувалася під час провадження з повернення (див. пункт 20 цього рішення) (пункт 61 рішення).

Зрештою ЄСПЛ підкреслив, що спосіб приведення рішення у виконання (див. пункт 24 цього рішення) здебільшого був результатом постійної відмови заявниці добровільно передати дитину її батьку попри рішення суду, що набрало законної сили понад шість місяців тому, і її ставлення до батька. Конституційний суд Чехії у своєму рішенні від 16 липня 2019 року (див. пункт 27 цього рішення) вказав на нездатність заявниці та її чоловіка досягти згоди, що вимагало стабілізації (пункт 62 рішення).

За цих обставин ЄСПЛ вважає, що розгляд національними судами вимог заявниці, висунутих нею під час виконавчого провадження, відповідав процесуальним вимогам, передбаченим статтею 8 Конвенції, і що рішення про приведення до виконання рішення суду про повернення доньки не порушувало цього положення (пункт 63 рішення).

Висновок

Відсутність порушення статті 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 12 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 10 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ВИРАЖЕННЯ ПОГЛЯДІВ)

NIT S.R.L. v. The Republic of Moldova (№ 28470/12)

Обставини справи

Справа стосувалася твердження компанії-заявника про те, що мовлення її телевізійного каналу (*NIT*) було припинено через надмірну критику Уряду, і, зокрема, того, чи може національне законодавство накладати зобов'язання щодо нейтралітету та неупередженості у випусках новин телеканалів, що мають мовлення в національній державній мережі.

Компанії-заявникові в цій справі належав приватний телеканал у Молдові. Функціонувати він почав у 1997 році, у 2004 році отримав ліцензію на мовлення на національному рівні. Станом на 2009 рік цей телеканал був основним голосом єдиної опозиційної партії.

Між 2009 та 2011 роками телеканал декілька разів зазнавав санкцій через порушення законодавства про захист плюралізму, а саме зобов'язань нейтралітету та неупередженості у своїх випусках новин.

Серед іншого, національний орган з питань телебачення та радіо звинуватив канал у відсутності плюралізму, політично упереджених випусках новин на підтримку опозиційної політичної партії і поширенні / трансляції спотворених новин.

Після того як телеканал знову не дотримав вимоги статті 7 національного Кодексу телебачення і радіо (*Audiovisual Code*) 2006 року, незважаючи на накладення більш м'яких санкцій, у 2012 році ліцензія на мовлення (діяльність) була відкликана.

Компанія-заявник оскаржувала це рішення до національних судів, проте її позов у 2013 році було визнано явно необґрунтованим. Апеляційний суд, зокрема, установив, що національний орган з питань телебачення та радіо не мав іншого вибору, окрім як застосувати жорсткішу санкцію у вигляді позбавлення / відкликання ліцензії телеканалу, оскільки останній відмовився виконувати національне законодавство щодо вимоги плюралізму.

У своїй заяві до ЄСПЛ компанія-заявник скаржилася за статтею 10 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції на те, що відкликання ліцензії її телеканалу становило втручання в її право на свободу вираження поглядів та майнові права. Також за статтею 6 Конвенції вона скаржилася, що провадження з відкликання її ліцензії не було справедливим. Серед іншого, вона просила ЄСПЛ з'ясувати, чи може національне законодавство покласти обов'язок дотримуватися нейтралітету та плюралізму у випусках новин приватних телеканалів, що мають мовлення в національній державній мережі.

Оцінка Суду

Стаття 10 Конвенції

ЄСПЛ підкреслив, що на відміну від попередніх справ, у яких чинні стандарти плюралізму ЗМІ були розвинуті переважно в контексті скарг невинного державного втручання в право заявника на свободу вираження поглядів і в яких, серед іншого, установлюючи порушення Конвенції, ЄСПЛ посилався на принцип плюралізму ЗМІ, в цій справі мова йшла про інший аспект плюралізму ЗМІ. Компанія-заявник скаржилася на обмеження її свободи вираження поглядів, що обґрунтовувалися причинами забезпечення політичного плюралізму в ЗМІ з метою забезпечення різноманіття у вираженні політичних поглядів та посилення захисту інтересів свободи слова інших осіб на телебаченні й радіо. Таким чином, це було питанням установлення належного балансу між конкуруючими інтересами суспільства в збереженні політичного плюралізму в ЗМІ та дотримання принципу редакторської свободи.

Ще одним конкретним аспектом є те, що у відповідному національному законодавстві акцентовано на внутрішньому плюралізмі, а саме на обов'язку мовників представляти різні політичні погляди у збалансований спосіб без надання переваги конкретній партії або політичному рухові. З іншого боку, попередні справи здебільшого стосувалися питань зовнішнього плюралізму, який означав наявність різних ЗМІ, кожен з яких висловлює різну точку зору, що загалом запобігало зосередженню ЗМІ в руках обмеженого кола осіб.

ЄСПЛ вже визнавав, що в таких чутливих сферах, як телебачення та радіомовлення, держава зобов'язана створити належні законодавчі й адміністративні рамки для гарантування справді ефективного плюралізму. Крім того, коли йдеться про теле- й аудіомовлення, держави зобов'язані забезпечити такі умови: 1) доступ громадськості через телебачення до неупередженої та точної інформації, широкого кола думок і коментарів, серед іншого, що відображають різноманіття політичних поглядів у межах держави; 2) журналісти та інші спеціалісти, які працюють у сфері телебачення і радіомовлення, не можуть бути позбавлені можливості поширювати / передавати таку інформацію та коментарі. У цьому контексті ЄСПЛ з'ясував, що жоден аспект внутрішнього й зовнішнього плюралізму не варто розглядати окремо один від одного; навпаки, обидва аспекти мають розглядатися разом. Тому в межах національної ліцензійної системи, що охоплює низку мовників із різним ступенем національного покриття, те, що може сприйматися за відсутність внутрішнього плюралізму в програмах, пропонувані одним мовником, може бути компенсовано наявністю ефективного зовнішнього плюралізму. Проте забезпечення наявності декількох телеканалів не є достатнім. Необхідно гарантувати різноманіття загального змісту програм, що максимально можливо відображає різноманіття думок, які виникають у суспільстві.

ЄСПЛ повторив, що можуть бути різні підходи до досягнення загального програмного різноманіття в європейському просторі. Низка національних схем ліцензування схильні посилатися на різноманіття поглядів різних ліцензованих операторів у поєднанні зі структурними гарантіями та загальними обов'язками справедливого охоплення, у той час як інші національні системи вимагають суворішого дотримання змістових зобов'язань внутрішнього плюралізму. Оскільки вибір того, як досягти загального програмного різноманіття залежить від місцевих умов, держави, в принципі, мають користуватися широкою свободою розсуду в тому, що стосується плюралізму в ЗМІ.

В цій справі суворість санкції була фактором / аспектом, що вимагав ретельного розгляду ЄСПЛ. ЄСПЛ нагадав, що політика внутрішнього плюралізму, обрана молдавською владою та закріплена в Кодексі телебачення й радіо 2006 року, отримала позитивну оцінку експертів Ради Європи. Хоча цю політику можна вважати дещо суворою, справа стосувалася періоду, що передував переходу Молдови до наземного цифрового телебачення, коли кількість національних частот була дуже обмеженою й органи влади були зобов'язані створити законодавство про мовлення, яке б забезпечувало передачу точних та збалансованих новин, а також інформації, яка б відображала повний спектр політичних поглядів. У цьому контексті було ретельно розглянуто законодавчі рішення і докладено реальних зусиль на парламентському рівні, щоб забезпечити справедливий баланс між конкуруючими інтересами. На всіх мовників, чи то приватних, чи то публічних, поширювалися ті ж норми, що застосовувалися не до всього аудіовізуального контенту ліцензованих мовників, а лише до їхніх випусків новин. За дотриманням цих норм наглядала Координаційна рада з питань телебачення і радіомовлення (*Audiovisual Coordinating Council*) (далі – Рада) – спеціальний орган, утворений згідно із законом. Її засідання, моніторингові звіти та рішення були доступні суспільству, і представники мовників мали можливість долучатися до цього процесу та давати свої коментарі. Рада зобов'язана наводити причини будь-якого рішення про накладення санкції, яке могло бути далі оскаржене до судів.

Що стосується застосування регуляторного законодавства у випадку *NIT*, ЄСПЛ з'ясував, що це рішення обґрунтовувалося відповідними й достатніми підставами.

ЄСПЛ усвідомлює факт того, що суворість санкції може мати потенційно «охолоджувальний / стримувальний ефект» на свободу вираження поглядів інших ліцензованих мовників у Молдові. Проте за конкретних обставин цієї справи ЄСПЛ вважає, що національні органи влади діяли в межах своєї свободи розсуду в досягненні розумного зв'язку пропорційності між конкуруючими інтересами.

Оскільки компанія-заявник скаржилася, що відкликання, а також більшість застосованих санкцій до цього були політично мотивованими, ЄСПЛ мав ретельно дослідити гарантії проти свавілля і зловживань. ЄСПЛ установив, що твердження *NIT* були належним чином розглянуті судами, а тому жодних конкретних доказів

на підтримку твердження про те, що Рада мала намір перешкодити *NIT* висловлювати критичні погляди щодо уряду чи переслідувала іншу приховану мету, немає.

ЄСПЛ також відзначив те, що такий захід не перешкодив компанії-заявникові використовувати інші засоби мовлення своїх випусків новин та програм і що компанії-заявникові не забороняли здійснювати іншу комерційну діяльність, що приносить прибуток. Насправді вона могли продовжувати поширювати свій контент через власну вебсторінку в інтернеті чи на YouTube-каналі. Крім того, компанія-заявник могла повторно подати заяву про видачу їй ліцензії після спливу одного року.

З урахуванням наведених вище міркувань ЄСПЛ переконаний, що причини, покладені в основу рішення про обмеження свободи вираження поглядів компанії-заявника, були відповідними та достатніми і що національна влада урівноважила необхідність захисту плюралізму й прав інших, з одного боку, та права компанії-заявника на свободу вираження поглядів, з іншого.

Тому втручання було «необхідним у демократичному суспільстві» і порушення статті 10 Конвенції не було.

Стаття 1 Першого протоколу до Конвенції

Щодо відкликання ліцензії компанії-заявника на телевізійне мовлення ЄСПЛ підкреслив, що це було результатом незмінної позиції компанії-заявника відмовлятися виконувати відповідні ліцензійні вимоги, а також загальною серйозністю, характеру та накопичуванням нею своїх порушень. Факт того, що компанія-заявник не змінила своєї поведінки для дотримання вимог Кодексу з питань телебачення і радіомовлення, незважаючи на 12 санкцій, застосованих упродовж трьох років, призвів до потреби органів влади застосувати більш сувору санкцію.

ЄСПЛ акцентував, що згідно з висновком експерта, наданим компанією-заявником, остання мала збитки ще до відкликання ліцензії. Відповідно, ЄСПЛ установив, що відкликання ліцензії не вплинуло на майнові інтереси компанії-заявника в надмірний спосіб. У зв'язку із цим ЄСПЛ підкреслив, що хоча втрата ліцензії зрештою призвела до припинення існування аналогової телевізійної мережі компанії-заявника, це не було неминуче, адже компанія-заявник могла повторно звернутися про надання їй ліцензії на мовлення через один рік. Тому видається, що прибуткові / грошові та інші майнові інтереси компанії-заявника були належно ураховані у відповідному провадженні. Тому ЄСПЛ переконаний, що держава, діючи в межах своєї свободи розсуду в цій сфері, дотримала справедливий баланс між загальним інтересом суспільства та майновими правами компанії-заявника. Тому ЄСПЛ дійшов висновку про відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Пункт 1 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ з'ясував, що більшість скарг компанії-заявника за цією статтею здебільшого охоплювалися тими ж причинами, що й скарги за статтею 10 Конвенції та статтею 1 Першого протоколу до Конвенції. З урахуванням наведених причин і факту розгляду національними судами всіх аргументів компанії-заявника та їх відхилення з наведенням причин, які не були свавільними чи явно необґрунтованими, ЄСПЛ не встановив, що стверджувані недоліки в будь-якому разі вплинули на справедливість провадження в цілому.

Що стосується конкретної скарги на стверджувану незаконну зміну органами влади статті Кодексу телебачення і радіомовлення 2006 року, ЄСПЛ підкреслив, що зміни набрали чинності незадовго після відкликання ліцензії *NIT* і що внесення змін не мало жодного впливу на провадження, порушене компанією-заявником, з оскарження цього рішення. Тому ЄСПЛ не переконався в тому, що спірне внесення змін зробило провадження в цілому несправедливим. Із цього випливало, що ця скарга є явно необґрунтованою та має бути відхилена.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Великою Палатою ЄСПЛ 5 квітня 2022 року та є остаточним.

LINGS v. Denmark (№ 15136/20)

Обставини справи

Заявник є лікарем та засновником організації, що відстоює добровільне позбавлення життя за допомогою лікаря – «Лікарі за евтаназію». Справа стосувалася його засудження за двома епізодами евтаназії й одного епізоду замаху на її вчинення. Заявник стверджував, що він лише поширив інформацію про евтаназію.

Під егідою цієї очолюваної заявником організації останній уклав посібник із назвою «Ліки, придатні для самогубства», який на законних підставах опублікував в інтернеті. В цьому посібнику зазначалося, як вчинити самогубство, зокрема разом із детальними описами різних препаратів, потрібних дозувань, фізичних методів тощо.

Після того як у 2017 році в одному з інтерв'ю на радіо заявник розповів, що допоміг комусь вчинити самогубство, його було виключено з медичного реєстру.

Пізніше заявникові пред'явили обвинувачення за двома епізодами сприяння у вчиненні самогубства й одним епізодом замаху на його вчинення, а 26 вересня 2018 року його було засуджено за двома епізодами протиправної діяльності. Проте Вищий суд Східної Данії визнав винним заявника за трьома епізодами обвинувачення. Це рішення підтримав у 2019 році й Верховний суд.

Обставини вчинення заявником цих кримінальних правопорушень охоплювали виписування ліків двом особам, будучи обізнаним, що вони хочуть учинити самогубство, і надання рекомендації іншій особі помістити на голову пластиковий пакет, поєднуючи це з передозуванням ліків. Двоє з них померли, одна особа видужала й повністю відновила своє психічне здоров'я після використання рецептурних ліків.

Зрештою заявникові призначили покарання у вигляді 60 діб позбавлення волі, а його вік був визнаний обставиною, що пом'якшує покарання.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився, що через остаточне рішення суду було порушено його право на вільне вираження своїх поглядів.

Оцінка Суду

Сторони не заперечували те, що засудження заявника було втручанням у його права на свободу вираження поглядів. ЄСПЛ також установив, що таке втручання передбачалося законом (стаття 240 Кримінального кодексу).

ЄСПЛ підкреслив, що з 1930 року евтаназія в Данії була незаконною, а відповідне законодавство передбачало позбавлення волі за вчинення евтаназії. Проте ЄСПЛ покликаний з'ясувати не те, чи є виправданою криміналізація

евтаназії, а лише, чи була вона «необхідною в демократичному суспільстві». В цьому аспекті ЄСПЛ зауважив обов'язок органів влади захищати вразливих членів суспільства.

ЄСПЛ наголосив на відсутності в Конвенції права на евтаназію.

ЄСПЛ взяв до уваги остаточні висновки Верховного суду й не вбачив підстави з ними не погодитися, зокрема в тому, що порада заявника, хоч і ґрунтувалася на його посібнику, підштовхнула одну з осіб до самогубства. Хоч публікація посібника була законною, справа засновувалася на конкретних порадах окремим особам. ЄСПЛ дійшов висновку, що ані засудження, ані покарання в цій справі не були надмірними.

Загалом зазначені судами причини при ухваленні їхнього рішення – захист здоров'я, моралі та прав інших – були легітимними, й органи влади діяли в межах своєї широкої дискреції («свобода розсуду»), якою наділені в цій конкретній справі.

Тому порушення статті 10 Конвенції не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення ухвалене Палатою 12 квітня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

BUMBEȘ v. Romania (№ 18079/15)

Обставини справи

Справа стосувалася накладення на заявника штрафу за участь у протесті проти запланованого видобутку золота й срібла в районі Рошія-Монтане. Він і троє інших активістів прикували себе до одного з бар'єрів на вході до головної будівлі Уряду та демонстрували плакати.

Заявник у цій справі – відомий активіст, член-засновник та голова асоціації «Громадянський рух "Духовна міліція"» (*Asociația Mișcarea Civică Miliția Spirituală*).

Заявник брав участь у кампанії «Врятувати Рошія-Монтане» (*Salvați Roșia Montană*), що була протестним рухом проти запланованого видобутку золота й срібла, що міг пов'язуватися з використанням ціаніду в районі Рошія-Монтане на північному заході Румунії, який із часу свого іменування був унесений до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО.

28 серпня 2013 року заявник разом з іншими трьома протестувальниками прикували себе наручниками до одного з вхідних бар'єрів перед головною будівлею Уряду, де вони розмістили плакати. Протест був зафіксований знайомим. Протестувальники відмовилися покинути місце протесту на прохання охоронця.

Зрештою на місце акції прибула поліція, яка затримала протестувальників.

Під час допиту протестувальники вказували, що намагалися підвищити обізнаність і хоч щось фактично зробити з питання видобутку, ураховуючи, що подані ними раніше петиції були проігноровані.

Заявника було оштрафовано на 500 румунських леїв (близько 113 євро) у відділку поліції за порушення встановлених норм соціального співіснування, громадського порядку та миру. Відповідно до інформації поліції заявник визнав усно свої дії, проте відмовився підписувати поліцейський протокол.

У вересні 2013 року заявник оскаржив накладення штрафу до суду. Він указував, що навіть якби це було необхідно для застосування санкції, його діяння були неправильно кваліфіковані поліцією й мали б підпадати під дію Закону № 60/1991 про організацію та проведення публічних зібрань, адже вільне вираження думки не може вважатися антисоціальним актом. Заявник, посилаючись на усталену практику ЄСПЛ, стверджував, що спонтанний протест захищався правом на свободу зібрань, і наголосив, що протест мав мирний характер.

Окружний суд міста Бухареста відхилив скаргу. Цей суд указав на законність протоколу поліції, правильну кваліфікацію дій заявника й на те, що санкція була згідно зі статтею 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання).

Заявник оскаржив це рішення в апеляційному порядку, серед іншого зазначивши, що окружний суд не досліджував відеозапис акції протесту та його аргументів щодо свободи вираження поглядів. Суд апеляційної інстанції підтримав

рішення суду першої інстанції, додавши, що прийняття аргументів заявника про кваліфікацію його діянь означало б те, що багато випадків порушення громадського порядку залишалися б непокараними. Апеляційний суд установив, що протест відбувся в порушення закону, оскільки згідно із законом про протест про нього мало бути повідомлено за три дні. Це рішення було остаточним.

Посилаючись на статті 10 та 11 Конвенції, заявник скаржився на накладений судами на нього штраф.

Оцінка Суду

ЄСПЛ нагадав, що свобода вираження поглядів становить одну з ключових засад демократичного суспільства, яка передбачає не лише поширення ідей, а й те, як вони поширюються.

Однак стаття 11 Конвенції захищає лише право на мирний протест. ЄСПЛ зауважив, що свобода вираження поглядів та свобода мирних зібрань були тісно пов'язані в цій справі.

Сторони розійшлися в тому, чи становив штраф втручання в право заявника на свободу вираження поглядів. ЄСПЛ надав ствердну відповідь з урахуванням того, що штраф стосувався не лише його поведінки, а й спроби поширити інформацію / повідомлення.

Заявник оскаржував правову кваліфікацію своїх діянь, зауважуючи, що вони б мали підпадати під дію Закону № 60/1991, а не частини 2 статті 3 Закону № 61/1991. Тому накладений на нього штраф вважав незаконним. ЄСПЛ повторив, що його повноваження з розгляду питань про дотримання національного законодавства обмежені, й тому він лише дослідить питання, чи були наслідки тлумачення національними судами згідно з положеннями Конвенції, зокрема в тому, що вони ухвалили рішення про те, що ці два закони були взаємодоповнювальними й могли розглядатися в поєднанні.

ЄСПЛ підкреслив, що в силу цих двох законів будь-яке публічне зібрання без попереднього повідомлення могло бути визнане незаконним. Це явно охоплювало протест заявника. ЄСПЛ також переконався в тому, що легітимна мета запобігання громадському безладу слугувала основною для застосування штрафу в цій справі.

ЄСПЛ з'ясував, що дії заявника й інших учасників протесту полягали в тому, аби привернути увагу суспільства та посадових осіб до видобувного проєкту в районі Рошія-Монтане, що становило загальний інтерес. Пункт 2 статті 10 Конвенції передбачає невеликий обсяг можливостей для обмеження політичних обговорень із питань, що становлять суспільний інтерес. Заявнику було надано мало часу для висловлення своїх думок, і суди розглянули його справу як питання, що головним чином стосувалося попереднього повідомлення, не з'ясувавши фактичних порушень,

учинених заявником, і таким чином не урівноважили право на свободу вираження поглядів із необхідністю підтримки суспільного порядку. Фактично в цій справі забезпечення дотримання правил проведення публічних зібрань стало самоціллю.

Зрештою, ЄСПЛ вирішив, що накладений штраф мав стримувальний ефект на публічне вираження поглядів.

З урахуванням наведеного ЄСПЛ постановив, що втручання в право заявника на свободу вираження поглядів не було «необхідним у демократичному суспільстві», що призвело до порушення статті 10 Конвенції у світлі статті 11 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 10 Конвенції у світлі статті 11 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 3 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

MESIĆ v. Croatia (№ 19362/18)³

Обставини справи

Справа стосувалася цивільного провадження у справі про дифамацію, розглянувши яку хорватські суди зобов'язали заявника – колишнього Президента Хорватії – сплатити суму, еквівалентну 6660 євро, юристу – спеціалісту хорватського походження, який практикує у Франції, за те, що він завдав шкоди репутації заявника.

Заявник у цій справі є громадянином Хорватії, який обіймав посаду Президента Хорватії з 2000 року по 2010 рік.

У 2006 році І. Ю., хорватський адвокат, який на той час практикував у місті Анже (Франція), подав від імені одного зі своїх клієнтів кримінальну заяву проти 11 громадян Хорватії, зокрема заявника, за двома епізодами замаху на вбивство та за однією спробою вимагання злочинною організацією. Заявника було звинувачено як пособника. Один з 11 цих осіб стверджувалося був відомим босом мафії, який, за словами клієнта І. Ю., фінансував виборчу кампанію заявника у 2000 році.

На вебсайтах двох щоденних газет Хорватії з'явилися статті, які пов'язували ім'я тодішнього президента з кримінальною заявою, в якій він згадувався як «ніби політичний покровитель замовника вбивства». Однак точний зміст кримінальної заяви не був відомий ЗМІ. В обох статтях зазначалося, що журналісти зв'язувалися з І. Ю. телефоном і він справді підтвердив подання заяви, але згідно з французьким законодавством вдаватися в деталі не міг.

Тодішній Президент, коли журналісти попросили його прокоментувати це під час телевізійної пресконференції, заявив, що наступного разу в Загребі пан І. Ю. має поїхати до психіатричної лікарні, де він та інші особи, які також цього потребують, могли б отримати ефективне лікування. Це твердження було відображено на офіційному вебсайті Президента та згадано різними ЗМІ.

Тоді І. Ю. вирішив подати цивільний позов про дифамацію в Хорватії, скаржачись, що заявник використав свою посаду Президента Хорватії і пов'язану із цим увагу ЗМІ, аби запламувати честь та репутацію І. Ю. й завдати шкоди його професійному та моральному авторитету. Заявник зазначав, що його твердження не було образливим, це був образний вислів («персоніфікована метафора») з метою викликати іронію у відповідь на необґрунтовані та серйозні пред'явлені щодо нього обвинувачення. В результаті судового розгляду заявника було зобов'язано сплатити на користь І. Ю. 50 000 кун (6660 євро на той час) за завдання шкоди його репутації.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник скаржився, що рішення суду про сплату ним відшкодування завданої шкоди репутації І. Ю. становило порушення

³ Огляд цього рішення ЄСПЛ підготувала Анастасія Бойченко.

свободи вираження поглядів. Він також скаржився на те, що тривалість цивільного провадження була несумісною з пунктом 1 статті 6 Конвенції.

Оцінка Суду

Стаття 10 Конвенції

ЄСПЛ нагадав, що лише образлива заява, яка дорівнює відвертому наклепу, з єдиним наміром образити не підлягає захисту відповідно до статті 10 Конвенції. Беручи до уваги обставини, за яких було зроблено цю заяву, ЄСПЛ установив, що президент Хорватії намагався захищати себе і його намір полягав не лише в тому, аби образити І. Ю.У зв'язку із цим ЄСПЛ дійшов висновку, що рішення національного суду становило втручання у свободу вираження поглядів заявником. Водночас ЄСПЛ зазначив, що втручання мало правову основу в національному законодавстві, оскільки ґрунтувалося на відповідних положеннях Закону про зобов'язання, а також переслідувало легітимну мету, оскільки було спрямовано на захист репутації І. Ю.

Щодо того, чи було таке втручання «необхідним у демократичному суспільстві», ЄСПЛ зазначив, що коли заявник висловив твердження про потребу І. Ю. у психіатричному лікуванні, він займав посаду Президента і його коментар широко розповсюджувався різними ЗМІ. Таким чином, незалежно від того, слід було розуміти таке твердження буквально (як вважали національні суди) чи метафорично (як стверджував заявник), ЄСПЛ погодився з тим, що воно було здатне не лише заплямувати репутацію І. Ю., але й завдати йому шкоди як у професійному, так і в соціальному житті. Відповідно ЄСПЛ установив, що права І. Ю., передбачені статтею 8 Конвенції, були задіяні.

Оскільки національні суди не застосовували критерії, визначені усталеною практикою ЄСПЛ для урівноваження свободи вираження поглядів і права на репутацію, ЄСПЛ мав здійснити це самостійно. Діючи таким чином, ЄСПЛ дійшов висновку, що І. Ю. не був публічною особою до того, як хорватські ЗМІ повідомили про кримінальну заяву; він також не робив жодної публічної заяви щодо Президента. Оскільки обвинувачення, які спровокували заявника висловити спірне твердження, не були оприлюднені й не призначалися для громадськості, його ситуацію не можна порівнювати із ситуацією осіб, які добровільно піддають себе громадському контролю в силу своєї ролі політиків, публічних осіб чи учасників суспільних обговорень із питань, що становлять суспільний інтерес, і для яких прийнятними є ширші межі критики.

Водночас, на думку ЄСПЛ, імовірна причетність Президента до замаху на вбивство та/або його можливі зв'язки з організованою злочинністю, безсумнівно, є питанням суспільного інтересу. Заявник мав право відповісти на таке обвинувачення та захистити себе, що він спочатку і зробив, висловивши фактичні заперечення будь-якого зв'язку з особою, пов'язаною з організованою злочинністю.

Утім, він пішов далі і спробував дискредитувати довіру до І. Ю., зробивши образливу заяву з використанням принизливих та зухвалих висловів, які не були необхідними. Особисто образивши І. Ю., заявник не зробив жодного внеску в обговорення питань, що становлять суспільний інтерес, і вийшов за межі прийнятної критики. ЄСПЛ вважав, що напади високопоставлених державних службовців на репутацію адвокатів, що перетворює їх в об'єкт глузувань із метою їх ізоляції та шкоди довірі до них, часто є фактично подібними до загрози позбавити адвокатів / юристів можливості реалізації своїх професійних зобов'язань.

Зрештою, ЄСПЛ обізнаний у тому, що на І. Ю. розповсюджувалася таємниця слідства у Франції, що означало, що він не міг спростувати те, що обвинувачення, наведені в кримінальній заяві, не були абсурдними, як стверджувалося в коментарі заявника, який поставив адвоката в невідгідне становище порівняно із заявником – впливовим громадським діячем, до якого через його посаду Президента була прикута значна увага ЗМІ. Твердження заявника не тільки зашкодило репутації І. Ю., але й мало «охолоджувальний», стримувальний вплив на реалізацію ним своїх професійних обов'язків як адвоката. Таким чином, присудження відшкодування шкоди було належною санкцією, щоб нейтралізувати такий стримувальний вплив, і було пропорційним легітимній меті захисту репутації І. Ю.

ЄСПЛ дійшов висновку, що втручання у свободу вираження поглядів заявника було «необхідним у демократичному суспільстві», а тому не було порушення статті 10 Конвенції.

Пункт 1 статті 6 Конвенції

ЄСПЛ відхилив скаргу заявника в частині, що стосувалася періоду до 13 березня 2013 року, оскільки він не вичерпав національний засіб правового захисту, чинний на той час. Тож ЄСПЛ розглянув лише період після цієї дати, який тривав чотири роки і сім місяців. Дослідивши всі матеріали, ЄСПЛ дійшов висновку, що Уряд не навів жодного факту чи аргументу, здатних виправдати тривалість цивільного процесу. Тому він установив, що тривалість провадження була надмірною і не відповідала вимозі «розумного строку». Відповідно, мало місце порушення пункту 1 статті 6 Конвенції.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).
Порушення пункту 1 статті 6 Конвенції (право на справедливий суд).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ŚLIWCZYŃSKI AND SZTERNEL v. Poland (ухв.) (№ 2244/14)

Обставини справи

Перший заявник у цій справі був шеф-редактором польської місцевої щотижневої газети «*Wiadomości Wrzesińskie*». Другий заявник – журналіст, який на час подій у справі працював у цій газеті.

У вказаній газеті було опубліковано статтю про місцевого підприємця в невеликому місті, Х. С., якого було засуджено за вчинення дій, що становлять сексуальне насильство щодо його працівника, під час закритого судового розгляду. Журналістам було надано доступ до матеріалів справи. В статті ім'я Х. С. зазначалося повністю, текст супроводжувався його фото. Х. С. поскаржився, що заявники розкрили інформацію, що стосувалася судового розгляду кримінального провадження в закритому засіданні. Заявників зобов'язали сплатити штраф. Національні суди, зокрема, вказали, що Кримінальний кодекс передбачає кримінальну відповідальність за розголошення інформації незалежно від того, яким чином вона була отримана. Посилаючись на усталену практику ЄСПЛ за статтею 10 Конвенції, Регіональний суд дійшов висновку, що ЗМІ не мають перевищувати межі, установлені в інтересах належного відправлення правосуддя.

Заявники скаржилися, що рішення національних судів у їхній справі становили незаконне та непропорційне втручання в право на свободу вираження поглядів.

Рішення Суду

Загальні принципи усталеної практики ЄСПЛ щодо свободи ЗМІ наведені, зокрема, у справі *Bédat v. Switzerland* ([GC], no. [56925/08](#) (цит. в цій справі, §§ 48–54), *Satakunnan Markkinapörssi Oy and Satamedia Oy v. Finland* [GC] (no. [931/13](#), §§ 124–27 та 186, 27 червня 2017 року) і *Von Hannover v. Germany* (no. 2) [GC] (nos. [40660/08](#) та [60641/08](#), §§ 100–03, ECHR 2012) (пункт 48 рішення).

ЄСПЛ передусім відзначив, що, беззаперечно, було втручання у свободу вираження заявниками своїх поглядів. Тому він мав з'ясувати, чи було таке втручання «передбачене законом», чи переслідувало одну чи більше легітимних цілей, наведених у пункті 2 статті 10 Конвенції, та чи було це «необхідним у демократичному суспільстві» для досягнення таких цілей (пункт 49 рішення).

Сторони погодилися з тим, що спірне втручання мало основу в національному законодавстві, якою є частина 2 статті 241 Кримінального кодексу. Заявники оскаржували якість закону, наголошуючи на непередбачуваності його наслідків, оскільки він не містив жодних правил для суддів стосовно того, як діяти після надання доступу до матеріалів справи (див. пункт 43 цього рішення). Однак ЄСПЛ не вважав, що ці законодавчі положення були сформульовані надто широко

або незрозуміло. В будь-якому разі аргумент заявників швидше стосувався питання, чи було таке втручання «необхідним у демократичному суспільстві», яке ЄСПЛ далі розглянув (див. *Kasabova v. Bulgaria*, no. 22385/03, §§ 58–62, 19 квітня 2011 року) (пункт 50 рішення).

ЄСПЛ насамперед зауважив, що не стверджувалося, що заявники отримали інформацію, про яку йде мова, незаконним чином (порівняйте *Bédat*, цит. в цій справі, § 56). Насправді заявники отримали доступ до матеріалів справи щодо Х. С. на основі рішення голови суду (див. пункт 7 цього рішення). Однак у своєму запиті про надання доступу до матеріалів справи вони не вказували жодних деталей щодо запланованої статті, тобто її предмета й обсягу. ЄСПЛ погодився з висновками національних судів у тому, що заявники, будучи професійними журналістами, мали б знати про конфіденційний характер інформації, яку вони збиралися опублікувати, і що рішення про надання доступу до матеріалів справи не означало надання дозволу на публікацію інформації, що містилася в них (див. пункти 16 та 20 цього рішення і порівняйте *Giesbert and Others v. France*, nos. 68974/11 and 2 others, § 86, 1 червня 2017 року) (пункт 53 рішення).

Щодо змісту статті національні суди врахували те, що стаття змальовувала Х. С. у вкрай негативному світлі. Назва статті – «Коли начальник любить інакше» (*When the boss loves differently*), детальна інформація щодо тверджень про сексуальне насильство Х. С., якому він піддавав своїх підлеглих, і фото обвинуваченого великого розміру не залишали жодних сумнівів у тому, що заявники хотіли, аби стаття мала сенсаційний відтінок (порівняйте *Bédat*, § 60 та *M.L. v. Slovakia*, § 53, обидві цит. в цій справі). Відповідно, ЄСПЛ не вбачив жодної серйозної підстави сумніватися у висновку національних судів стосовно змісту цієї статті (пункт 54 рішення).

ЄСПЛ також зауважив, що національні суди з'ясували, чи добросовісно заявники провели дослідження перед публікацією статтю та чи дотримали вони свого звичного журналістського обов'язку перевіряти факти за допомогою надійних джерел. Було встановлено, що заявники посилалися лише на уривки з матеріалів справи й жодним чином інформацію не перевіряли; вони не зв'язувалися з потерпілими (або з Х. С.) і не просили надати коментарі. За цих обставин висновок національних судів про те, що заявники не дотримали своїх журналістських обов'язків, критиці не підлягає (порівняйте *M.L. v. Slovakia*, цит. в цій справі, § 43) (пункт 56 рішення).

ЄСПЛ також відзначив, що розголошена заявниками інформація в статті мала досить чутливий та особистий характер, адже, зокрема, стосувалася сексуальної орієнтації Х. С. Така інформація вимагає високого рівня захисту за статтею 8 Конвенції. Крім того, Х. С. не був публічним діячем, тому лише факт його засудження за сексуальне насильство не виправдовував поведження однакового, як і з публічним діячем, який добровільно піддає себе огляду суспільством

(див., *mutatis mutandis*, *Bédat*, § 76 та *M.L. v. Slovakia*, § 38, обидві цит. в цій справі) (пункт 57 рішення).

Зрештою, щодо суворості застосованого до заявників покарання ЄСПЛ вважає, що хоча санкція здатна чинити стримувальний вплив, застосовані в цій справі санкції були м'якими, оскільки національні суди зобов'язали кожного із заявників сплатити 500 злотих (125 євро). Справді, домінуюче становище державних закладів вимагає від органів влади демонструвати стриманість при відкритті кримінальних проваджень із питань свободи вираження поглядів (див., серед інших справ, *Castells v. Spain*, 23 квітня 1992 року, § 46, Series A no. 236). Усе ж у цій справі ЄСПЛ вважав, що відкриття кримінального провадження та призначене заявникам покарання не становили непропорційного втручання в реалізацію ними свого права на свободу вираження поглядів (пункт 58 рішення).

ЄСПЛ визнав таку заяву явно необґрунтованою і відхилив її.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 29 березня 2022 року, опубліковане 5 травня 2022 року та є остаточним.

PRETORIAN v. Romania (№ 45014/16)

Обставини справи

Справа стосувалася рішення цивільного суду, яким заявника – головного редактора щотижневої газети – було зобов'язано сплатити позивачу – політику – відшкодування моральної шкоди, завданій через публікацію двох статей, у яких журналіст критикував цього політика, та опублікувати в цій газеті рішення суду.

Події в цій справі мали місце 9 квітня 2014 року. Заявник, головний редактор регіональної щотижневої газети «*Indiscret în Oltenia*» опублікував статтю про Н.В., колишнього політика місцевого осередку Ліберальної партії і члена Парламенту Румунії (2004–2008 роки). Н.В. також був радником декількох міністрів, зокрема Міністра транспорту; після того, як Н.В. залишив цю посаду, він знову подав заявку на приєднання до місцевого осередку Ліберальної партії.

Стаття, супроводжувана фото політика, іменувалася заголовком «Алло, це притулок? Спіймайте ліберальну бродячу собаку!» («*Alo! Hingherii? Prindeti maidanezul liberal!*»). Ця стаття також була опублікована в онлайнній версії газети.

30 квітня 2014 року Н.В. опублікував листа в цій газеті в межах свого права на відповідь. У тому ж номері й на тій самій сторінці заявник опублікував другу статтю з назвою «Зникніть, Ваше Величносте В.!» («*Hai sictir, Măria Ta V.*»), яка також була опублікована в онлайнній версії газети.

Н.В. ініціював цивільне дифамаційне провадження.

26 березня 2015 року суд першої інстанції ухвалив рішення. Суд дійшов висновку, що заявник висловив оціночні судження за відсутності будь-якої фактологічної основи з використанням нецензурних реплік. Таким чином, відповідні висловлювання не охоплювалися захистом статті 10 Конвенції. Стосовно питання поведінки позивача в минулому суд відзначив відсутність з його боку провокацій, які б могли виправдати напади на нього, і що, навпаки, заявник був задіяний у провокації шляхом повторення своїх дифамаційних висловлювань у другій статті.

Суд частково задовольнив позов Н.В. та зобов'язав заявника сплатити на його користь 15 000 румунських леїв (приблизно 3200 євро) відшкодування моральної шкоди й опублікувати рішення суду в цій газеті.

Заявник оскаржив це рішення, однак 25 січня 2016 року суд апеляційної інстанції відхилив його скаргу.

Посилаючись на статтю 10 Конвенції, заявник стверджував, що національні суди, визнавши його винним у дифамації, порушили його свободу вираження поглядів.

Оцінка Суду

ЄСПЛ підкреслив, що заявника було зобов'язано сплатити Н.В. відшкодування моральної шкоди через публікацію двох статей у щотижневій газеті, головним редактором якої був заявник. ЄСПЛ відзначив, що з урахуванням гострої критики на адресу Н.В. напад на нього досяг порогу суворості, що призвело до застосування статті 8 Конвенції. ЄСПЛ далі зауважив, що окружний суд, посилаючись на усталену практику ЄСПЛ, урівноважив конкуруючі інтереси і вирішив задовольнити вимоги Н.В. з підстав того, що деякі з висловлювань у статті були надмірними, стосувалися приватного життя позивача та завдали шкоди його честі й репутації. Із цими висновками погодився й апеляційний суд.

Як і суд першої інстанції, ЄСПЛ акцентував, що дві статті стосувалися питання загального інтересу, а саме здійснення державних функцій Н.В. – відомим діячем у місцевій політиці.

ЄСПЛ далі наголосив, що національні суди детально розглянули зауваження заявника у світлі критеріїв, визначених усталеною практикою ЄСПЛ.

З огляду на характер спірних висловлювань суд першої інстанції вирішив, що заявник висловив оціночні судження за відсутності жодної фактологічної основи та з використанням вульгарної лексики, а тому його висловлювання не охоплювалися сферою захисту статті 10 Конвенції. Суд першої інстанції піддав критиці заявника за висловлювання, що не розцінювалися як озвучені добросовісно думки щодо моральних та професійних якостей Н.В.

ЄСПЛ визнав, що використана в першій статті лексика могла вважатися за своїм стилем сатиричною. Однак ЄСПЛ не вбачив жодної причини не погодитися з висновками національних судів у тому, що висловлювання і, зокрема, посилання та коментарі сексуального характеру, наведені в другій статті, були образливими та надмірними.

Крім того, ЄСПЛ підкреслив, що заявник поширив чутки щодо ймовірної алкогольної залежності Н.В. за відсутності підтверджувальних фактів. ЄСПЛ вважав, що такі чутки не є фактичною основою серйозним та стигматизуючим обвинуваченням заявника на адресу Н.В.

З'ясувавши характер висловлювань заявника, суд першої інстанції розглянув також аспект поведінки Н.В. Цей суд дійшов висновку про відсутність провокації з боку Н.В., яка могла б виправдати нападки на нього, і що, навпаки, заявник був залучений до провокації. ЄСПЛ не вбачив підстав для відступу від цього висновку.

Зрештою, щодо пропорційності покарання ЄСПЛ визнав, що було б необґрунтовано вважати, що призначене покарання було відносно м'яким і не мало істинно стримувального впливу на реалізацію заявником своєї свободи вираження поглядів.

Насамкінець ЄСПЛ вирішив, що національні суди, посилаючись на усталені практикою ЄСПЛ критерії, урівноважили конкуруючі інтереси. Вони надали відповідні й достатні підстави для висновку, що накладене на заявника покарання було необхідним у демократичному суспільстві і що був розумний зв'язок пропорційності між покаранням та переслідуваною легітимною метою.

Висновок

Відсутність порушення статті 10 Конвенції (свобода вираження поглядів).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 24 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 11 КОНВЕНЦІЇ (СВОБОДА ЗІБРАНЬ ТА ОБ'ЄДНАННЯ)

VLANOV v. Croatia (№ 31163/13)

Обставини справи

Справа стосувалася права профспілок контролювати своїх членів щодо права на свободу асоціації можливих членів. Заявник – представник профспілки – скаржився, що його було засуджено у 2010 році за перешкоджання 15 можливим членам приєднатися до його профспілки.

На початку 2007 року заявник був представником одного з відділень профспілки працівників хорватської митниці *Šibenik* (далі – *CSH*). *CSH* було однією з двох профспілок у межах митниці *Šibenik*, ця профспілка за кількістю членів (близько 30) була найменшою, а членство в ній було виключно добровільним.

Між 3 січня та 16 лютого 2007 року заявник відмовив у прийнятті 15 працівників митниці *Šibenik*. У своєму листі працівникам митниці заявник зазначив, що він діяв згідно з угодою з іншими членами профспілки про те, щоб не продовжувати період членства у *CSH*.

Проте водночас голова *CSH*, який не погоджувався із заявником у частині управління профспілкою, зареєстрував 15 працівників як майбутніх членів. На позачергових загальних зборах у березні обговорювалася відмова заявника у прийнятті 15 членів, у результаті чого було вирішено усунути заявника від представництва профспілки.

Далі *CSH* подала заяву в порядку кримінального судочинства проти заявника згідно зі статтею 109 Кримінального кодексу, звинувачуючи його в перешкоджанні приєднанню 15 працівників до профспілки.

Муніципальний суд у вересні 2010 року визнав заявника винним за пред'явленим обвинуваченням і призначив покарання у вигляді чотирьох місяців позбавлення волі умовно. Зокрема, суд установив, що заявник діяв у супереччю Конституції, відповідному національному законодавству та статусу *CSH*. Суд також визнав необґрунтованим клопотання заявника про допит трьох свідків.

Мотивування судів підтримали окружний суд у грудні 2010 року і Конституційний суд у жовтні 2012 року.

Посилаючись на статтю 11 Конвенції, заявник скаржився, що його засудження було свавільним та надмірним, зауважуючи, що він діяв в інтересах чинних членів профспілки, які на час подій не бажали розширювати членство. Посилаючись також на пункт 1 та підпункт «d» пункту 3 статті 6 Конвенції, заявник указував, що кримінальне провадження стосовно нього не було справедливим, оскільки його клопотання про допит певних свідків захисту були відхилені.

Оцінка Суду

Найперше ЄСПЛ вирішив, що засудження заявника становило втручання в право профспілок як створюваних народом асоціацій / об'єднань контролювати своє членство згідно зі статтею 11 Конвенції.

Крім цього, ЄСПЛ готовий погодитися з тим, що втручання було передбачено законом, а саме статтею 109 Кримінального кодексу, і що ця мета полягала в захисті права потенційних членів профспілки на свободу асоціації / зібрань.

Проте ЄСПЛ установив, що рішення національних судів не були обґрунтованими. Ці рішення були недостатньо детальними у світлі відповідних принципів, передбачених статтею 11 Конвенції, не містили детальної інформації про дотримання заявником внутрішніх правил і статутів профспілки, про факт того, що заявник, як представник профспілки на час подій, мав право вживати заходів для захисту інтересів своїх членів, а також щодо внутрішнього спору в CSH та його можливих наслідків.

Також суди відмовили в задоволенні клопотання заявника про витребування додаткових доказів за відсутності належно обґрунтованого рішення.

У будь-якому разі ЄСПЛ вирішив, що потенційні члени профспілки не зазнавали жодних явних труднощів, оскільки ніяких угод укладено не було (*closed-shop agreement*). Крім того, вони могли вільно приєднатися до іншої профспілки чи розпочати судовий процес стосовно умов свого працевлаштування.

ЄСПЛ також не встановив жодного дискримінаційного мотиву в діях заявника. Насправді він намагався не відмовляти потенційним членам як таким, а відкласти ухвалення рішення про членство в профспілці до майбутніх щорічних загальних зборів.

ЄСПЛ дійшов висновку, що оскаржуване втручання не було необхідним у демократичному суспільстві, а тому становило порушення статті 11 Конвенції.

Висновок

Порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 5 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

YEŞİLLER VE SOL GELECEK PARTISI v. Turkey (№ 41955/14)⁴

Обставини справи

Вища виборча рада (далі – Рада) відмовила заявнику – політичній партії – у наданні дозволу на проведення місцевих з'їздів у трьох містах (Анкара, Анталія та Артвін), що є передумовою висунення кандидатів для участі на парламентських виборах. Партія-заявник не відповідала встановленим законом критеріям, оскільки не мала місцевих осередків принаймні в третині районів цих трьох міст.

Оцінка Суду

Відмова партії-заявнику провести місцеві з'їзди в кожному з трьох міст становила втручання у її право на свободу об'єднання; таке втручання було передбачене законом і переслідувало законні цілі захисту громадського порядку та прав і свобод інших осіб.

Партія-заявник могла вільно провадити свою політичну діяльність у трьох містах та в районах тих міст, де вона ще не мала місцевих осередків чи представництв. Вона могла безперешкодно пропагувати свої ідеї шляхом проведення мирних громадських зібрань у розумінні статті 11 Конвенції з метою набору членів та створення місцевих осередків у тих районах, де вона не мала представництв. Крім того, з рішень Ради випливало, що партія-заявник була поінформована про те, що вона може повторно подати свій запит на проведення місцевих з'їздів у відповідних містах після досягнення необхідного законом кворуму.

Реалізацію партією-заявником свого права на свободу об'єднання відповідно до статті 11 Конвенції також варто розглядати у світлі її права брати участь у парламентських виборах згідно зі статтею 3 Першого протоколу до Конвенції, у сфері, у якій держави мають широку свободу розсуду. У цій справі рішення Ради обґрунтовувалися тим фактом, що законодавець бажав запровадити конкретні умови проведення з'їзду політичною партією, аби вона згодом могла представити кандидатів для участі в парламентських виборах. Таким чином, для будь-якої політичної партії факт проведення з'їзду на місцевому, регіональному й далі на національному рівнях є важливим кроком у її діяльності, що зрештою дозволяє їй представити кандидатів на парламентських виборах із всеосяжною національною базою. Законодавець мав намір регулювати ступінь представництва політичних партій на всій території країни, зокрема у великих міських районах, на місцевому рівні, наприклад у селах, що вимагається для проведення з'їздів такими партіями.

⁴ Огляд цього рішення ЄСПЛ підготувала Анастасія Бойченко.

Проведена Радою перевірка полягала у з'ясуванні того, чи дотримала партія-заявник установлені законодавцем умови, керуючись конкретними фактами.

Незважаючи на рішення Ради, ЄСПЛ не вбачив жодного іншого втручання національних органів влади, такого як запобігання або перешкодження асоціативній діяльності, здійснюваної партією-заявником, з метою дотримання законодавчих умов проведення місцевого з'їзду. Рішення Ради про відмову в наданні дозволу партії-заявникові обґрунтовувалися фактичною та об'єктивною оцінкою того, наскільки недостатньо вона створила осередків на місцевому рівні у всіх районах міст, про які йшла мова. Рішення Ради не обґрунтовувалися критеріями, що впливають, до прикладу, з незаконної асоціативної діяльності партії-заявника, що могла б зашкодити територіальній цілісності, або з діяльності, що була несумісною зі статтею 11 Конвенції, або із загального виклику конституційному порядку, що може зашкодити верховенству права. Таким чином, партії-заявнику не перешкождали в реалізації свого права на свободу об'єднання або у веденні політичної діяльності відповідно до її статуту та чинного законодавства.

Із цього випливало, що причини, викладені в спірних рішеннях, а також мотиви законодавця не перешкождали партії-заявникові в реалізації свого права на свободу провадити асоціативну діяльність як політична партія.

У світлі зазначеного наведені Радою причини були відповідними та достатніми, а втручання було пропорційним легітимній меті, переслідуюній у демократичному суспільстві.

Висновок

Відсутність порушення статті 11 Конвенції (свобода зібрань та об'єднання).

Відсутність порушення статті 13 Конвенції (право на ефективний засіб правового захисту).

Рішення в цій справі ухвалені Палатою 10 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 14 КОНВЕНЦІЇ (ЗАБОРОНА ДИСКРИМІНАЦІЇ)

T.C. v. Italy (№ 54032/18)

Обставини справи

Справа стосувалася спору між заявником та матір'ю його доньки від попередніх стосунків (шлюбу) щодо релігійного виховання. Після припинення стосунків заявник приєднався до Свідків Єгови. В результаті порушеного провадження в судах матір'ю дитини заявника було зобов'язано утриматися від активного залучення своєї доньки до сповідування його релігії.

Заявник із 2004 року перебував у стосунках із С. Г. У 2006 році в них народилася донька. Після припинення стосунків у 2008 році батьки мали розбіжності стосовно опіки над донькою та побачень із нею. В результаті судового розгляду в березні 2014 року було ухвалено рішення про спільну опіку. Батьки погодилися з тим, що дитина проживатиме в будинку матері, а батько вправі проводити з дитиною принаймні 12 днів на місяць.

Упродовж цього провадження мати стверджувала, що заявник, який на той час став членом Свідків Єгови, без згоди матері брав доньку із собою на релігійні служби. Вона також скаржилася, що заявник чинив перешкоди у відвідуванні дитиною балетної школи та брав дитину із собою роздавати релігійні листівки на вулиці. Суди не вирішували цього питання, закликаючи соціальні служби оцінити вплив релігійної діяльності на дитину.

У січні 2015 року районний суд зобов'язав заявника утриматися від залучення своєї доньки до його релігії. Суд, ґрунтуючись на висновках експерта й ураховуючи найкращі інтереси дитини, установив, що посилені намагання заявника залучити доньку до своєї релігійної діяльності були дестабілізуючими та стресовими для дитини. Суд також урахував той факт, що заявник намагався приховати участь своєї доньки в релігійній активності від її матері.

В лютому 2016 року Апеляційний суд відхилив апеляційну скаргу заявника. Водночас суд апеляційної інстанції відзначив, що рішення суду першої інстанції не означало те, що заявник не міг розповідати доньці про своє віросповідання, а те, що він мав утриматися від активного залучення своєї доньки до релігійної діяльності.

Касаційний суд відхилив вимоги заявника в травні 2018 року.

Посилаючись на статтю 14 Конвенції в поєднанні зі статтею 8 Конвенції, взятою разом зі статтею 9 Конвенції, заявник скаржився на рішення національних судів, які зобов'язали його утриматися від активного залучення доньки до своєї релігії, указуючи, що до нього ставилися інакше, аніж до його колишньої партнерки з причини належності до Свідків Єгови. Заявник зауважив, що рішення були

упередженими щодо його релігії, що створювало враження, що ця релігія є небезпечною та її варто уникати, хоча релігійні переконання матері дитини досліджені не були.

Посилаючись також на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник скаржився на те, що він не мав справедливого суду в тому, що національні суди невідкладно не розглянули його апеляційну скаргу.

Оцінка Суду

ЄСПЛ дійшов висновку, що скарги заявника мають розглядатися за статтею 14 Конвенції в поєднанні зі статтею 8 Конвенції, протлумаченою та застосовною у світлі статті 9 Конвенції. ЄСПЛ відхилив іншу частину заяви як неприйнятну.

По-перше й найголовніше, ЄСПЛ установив, що рішення суду мало на меті вирішення конфлікту, який виник через різні погляди батьків на виховання та освіту їхньої дитини.

Суди своїми рішеннями намагалися узгодити права кожної зі сторін, зосередившись передусім на найкращих інтересах дитини зростати у відкритому й мирному оточенні. Справді, єдиною метою рішення було збереження свободи вибору дитини з урахуванням поглядів її батька на освіту.

В будь-якому разі рішення суду не забороняло заявникові використовувати обрані ним освітні принципи до своєї доньки, так само як і не перешкоджало йому брати участь у діяльності Свідків Єгови особисто. Також опіка заявника чи його право бачитися з дитиною обмежені не були.

Крім того, ураховуючи те, що рішення не були остаточними й могли бути скасовані в будь-який час, заявник міг клопотати про перегляд рішення, ухваленого в січні 2015 року.

Таким чином, ЄСПЛ вирішив, що жодної різниці в поводженні із заявником та матір'ю, заснованої на релігії в рішеннях національних судів щодо їхнього спору, немає, а тому порушення статті 14 Конвенції, взятої разом зі статтею 8 Конвенції, протлумаченою у світлі статті 9 Конвенції, не було.

Висновок

Відсутність порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації) у поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

ARNAR HELGI LÁRUSSON v. Iceland (№ 23077/19)⁵

Обставини справи

Справа стосувалася заявника, який пересувається за допомогою інвалідного візка. Він безуспішно розпочав судове провадження з метою покращення доступності двох громадських будівель (мистецького та культурного центрів) у своєму місті. Національні суди відзначили, що муніципалітет працює над подальшим покращенням такого доступу відповідно до внутрішнього законодавства, яке враховувало міжнародні зобов'язання держави за Конвенцією про права осіб з інвалідністю: муніципалітет розробив і впровадив стратегію з покращення доступу до деяких будівель у межах своєї широкої свободи розсуду з оцінки пріоритетності таких проектів та розподілу наявних коштів.

Заявник скаржився за статтею 14 Конвенції в поєднанні зі статтею 8 Конвенції на недоступність зазначених громадських будівель: він не міг відвідувати культурно-мистецькі заходи в цих закладах, що ставило його в нерівне становище з іншими мешканцями міста.

Оцінка Суду

Це рішення прикметне тим, що вперше скарга на відсутність доступу до громадських будівель для осіб з інвалідністю вважається такою, яка охоплюється «приватним життям», що дозволяє ЄСПЛ продовжити розгляд відповідно до статті 14 Конвенції в поєднанні зі статтею 8 Конвенції щодо того, чи виконала держава свої позитивні зобов'язання, ураховуючи міжнародні стандарти, із вжиття достатніх заходів для усунення фактичної нерівності, що впливає на рівноправну реалізацію заявником свого права на приватне життя.

Розрізняючи попередні справи (*Botta v. Italy*, *Zehnalová and Zehnal v. the Czech Republic* (dec.) та *Glaisen v. Switzerland* (dec.)) та встановивши, що відсутність доступу інвалідних візків у цьому разі справді охоплюється «сферою» «приватного життя» і статтею 8 Конвенції, ЄСПЛ: (i) наголосив, що заявник чітко визначив дві конкретні громадські будівлі, які відіграють важливу роль у місцевому житті, відсутність доступу до яких перешкоджала йому відвідувати значну частину культурних подій, соціальних заходів / вечірок, які пропонувала його громада; (ii) зауважив європейські й міжнародні стандарти щодо того, що особи з інвалідністю повинні мати можливість повністю інтегруватися в суспільство та мати рівні можливості для участі в соціальному житті; (iii) дійшов висновку, що оскаржувана ситуація могла вплинути на права заявника на особистий розвиток, а також на встановлення і розвиток відносин із зовнішнім світом, тим самим охоплюючись «сферою дії» статті 8 Конвенції.

⁵ Огляд цього рішення ЄСПЛ підготувала Анастасія Бойченко.

Щодо того, чи мала місце дискримінація через відсутність позитивних заходів із боку держави, ЄСПЛ, по-перше, уточнив, що для того, аби встановити, що різниця в поводженні була значною, має бути досягнуто певний поріг. По-друге, ЄСПЛ роз'яснив, що межі свободи розсуду держав стосовно відсутності доступу до громадських будівель у контексті права на повагу до приватного та сімейного життя є широкими. По-третє, оскільки стаття 14 Конвенції вже була протлумачена у світлі вимог Конвенції про права осіб з інвалідністю, ЄСПЛ поширив свої попередні міркування (щодо «розумного пристосування», на яке мають право розраховувати особи з інвалідністю) на їхнє соціальне та культурне життя, посилаючись на статтю 30 згадуваної Конвенції, яка вимагає, аби таким особам гарантувалася можливість брати участь у культурному житті нарівні з іншими. Зрештою, критерієм, який слід застосувати, є питання того, чи зробила держава «необхідні й відповідні зміни та коригування» для сприяння і допомоги особам з інвалідністю, таким як заявник, що не накладало на державу «непропорційного або надмірного тягаря».

Застосовуючи вищезазначені принципи, ЄСПЛ урахував такі фактори:

- значні зусилля, які вже були докладені після ухвалення парламентської резолюції для покращення доступності громадських будівель у муніципалітеті з огляду на наявний бюджет та необхідний захист старих будівель, про які йдеться;

- пріоритет, який був наданий освітнім і спортивним закладам у тому, що стосується вже зроблених удосконалень, не був ані свавільним, ані необґрунтованим;

- загальне зобов'язання держави працювати в напрямі поступового забезпечення всезагального доступу згідно з відповідними міжнародними документами (*Recommendation Rec(2006)5* Ради Європи та Конвенція про права осіб з інвалідністю).

За цих обставин та з огляду на позитивне зобов'язання розумно задовольнити потребу заявника, вимагати від держави вжиття додаткових заходів означало б накладення на неї «непропорційного або надмірного тягаря». Таким чином, відсутність доступу заявника до двох будівель, про які йдеться, не означала дискримінаційну нездатність держави вжити достатніх заходів для усунення фактичної нерівності, щоб дати можливість заявнику реалізувати своє право на приватне життя нарівні з іншими.

Висновок

Відсутність порушення статті 14 Конвенції (заборона дискримінації), взятої в поєднанні зі статтею 8 Конвенції (право на повагу до приватного і сімейного життя).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 31 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

СТАТТЯ 1 ПЕРШОГО ПРОТОКОЛУ ДО КОНВЕНЦІЇ (ЗАХИСТ ВЛАСНОСТІ)

POVILONIS v. Lithuania (№ 81624/17)

Обставини справи

Справа стосувалася незаконного будівництва будинку на охоронюваній території. Заявник – власник будинку – скаржився на те, що він був вимушений знести його за свій рахунок, незважаючи на наявність дозволу на його будівництво, в порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції.

Однак у межах кримінального провадження щодо нього за спроби вплинути на суди при ухваленні рішення про знесення його будинку заявник сказав, що він ніколи не намагався узаконити будинок, аби зберегти його у власності для власного користування.

У квітні 2014 року заявник придбав на етапі будівництва будинок, розташований на земельній ділянці державної форми власності в курортному містечку, у приватної особи Р. Б., який отримав дозвіл на будівництво у 2013 році після того, як місцева влада змінила цільове призначення земельної ділянки з рекреаційного на житлове. Після придбання будинку заявник також отримав дозвіл на продовження будівництва.

Проте після скарги громадської організації в червні 2014 року було розпочато цивільне провадження зі скасування плану міста та дозволів на будівництво. Регіональний суд Вільнюса і Верховний суд надалі встановили, що рішення про затвердження плану та про надання дозволів порушували низку нормативно-правових актів і не відповідали суспільному інтересу, адже земельна ділянка була охоронюваною територією.

Через це угоду заявника з придбання будинку було визнано недійсною, а рішення про надання дозволу на будівництво – скасовано. Заявника зобов'язали знести будинок, що зрештою було зроблено в серпні 2020 року.

Тим часом заявник безуспішно порушив провадження, в межах якого замість знесення будинку вимагав надати йому дозвіл на будівництво згідно з вимогами охоронюваної території.

Відтоді понад 30 осіб було обвинувачено у спробах вплинути на суд із метою отримання позитивного результату розгляду. Досудове розслідування цих фактів усе ще триває. Заявник у цьому провадженні є одним з підозрюваних: він обвинувачується в наданні / отриманні неправомірної вигоди та торгівлі впливом, вчиненим організованою групою.

Під час допиту в листопаді 2019 року в межах кримінального провадження заявник стверджував, що він не був зацікавленим у будь-якій неправомірній вигоді стосовно будинку, адже він не мав наміру використовувати його для власних потреб.

Зокрема, він указав, що придбав цей будинок, аби допомогти своєму другові Р. М. – місцевому меру, оскільки той на час подій не мав коштів для його придбання.

Заявник описав це як «шановану угоду між двома чоловіками», а Р. М. мав намір пізніше придбати цей будинок у заявника, облаштований на розсуд останнього. Заявник навіть мав заповіт про перехід будинку третій особі за вказівкою Р. М.

Як будівництво будинку, так і спори з приводу законодавства, що дозволяло будівництво на охоронюваних територіях, привернули значну увагу суспільства та набули широкого розголосу ЗМІ в Литві.

Посилаючись на пункт 1 статті 6 Конвенції, заявник скаржився на примус знесення ним будинку за власний рахунок попри наявність дозволу на його будівництво.

Оцінка Суду

ЄСПЛ підкреслив, що заявник у своїй заяві та додатках до неї конкретно зазначав, що рішення судів про знесення будинку були втручанням у користування ним «своїм майном».

Однак у своїх показаннях органам влади в межах нещодавнього кримінального розслідування заявник указав, що він ніколи не мав наміру зберегти майно для використання у власних потребах. Насправді з'ясувалося, що це була фіктивна угода й Р. М. мав намір придбати будинок у довгостроковій перспективі.

Дві кардинально різні версії подій заявника поставили під серйозний сумнів достовірність, правдивість та точність його заяв до ЄСПЛ. Заявник не надав Суду жодного переконливого пояснення цієї розбіжності.

Передісторія імовірної корупції у справі, яку Уряд назвав «безпрецедентним скандалом у Литві» та свідченням «справжнього правового нігілізму», лише додала більшої визначеності для висновку про те, що заявник намагався ввести в оману ЄСПЛ, подаючи свою заяву.

Тому ЄСПЛ відхилив заяву через зловживання правом на звернення до ЄСПЛ на підставі статті 35 Конвенції.

ЄСПЛ зауважив, що його висновки в цій справі не мають жодного значення для результатів кримінального провадження в Литві.

Висновок

Заяву визнано неприйнятною та відхилено.

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 15 березня 2022 року, оприлюднено 7 квітня 2022 року та є остаточним.

BEŽANIĆ AND BAŠKARAD v. Croatia (№ 16140/15 та 13322/16)

Обставини справи

Справа стосувалася скарги заявників про те, що рішення національних органів влади, якими останніх було зобов'язано сплатити податок на передачу нерухомого майна (*real estate transfer tax*), становили порушення їхнього права на мирне володіння своїм майном.

Заява № 16140/15 (BEŽANIĆ V. CROATIA)

26 січня 2007 року перший заявник придбав квартиру та зареєстрував у ній своє місце проживання. У березні 2007 року перший заявник звернувся до податкових органів із заявою про звільнення від сплати податку згідно зі статтею 11 (9) Закону про податок на передачу нерухомого майна, яка передбачала можливість звільнення громадян від його сплати в разі, якщо вони вперше придбавають нерухоме майно для вирішення власних житлових потреб.

У березні 2017 року податковий орган ухвалив рішення, яким зобов'язав першого заявника сплатити податок у розмірі близько 3760 євро, однак на підставі статті 11 (9) вказаного вище Закону звільнив першого заявника від сплати близько 3125 євро із цієї суми, оскільки квартира була призначена для вирішення його житлових потреб. Тому першого заявника зобов'язали сплатити різницю цих двох сум.

В грудні 2009 року перший заявник зареєстрував своє місце проживання за іншою адресою.

У вересні 2010 року податковий орган установив, що перший заявник змінив своє місце проживання, отже він уже не проживав у квартирі, яку придбав для вирішення власних житлових потреб. Це стало підставою для скасування рішення про звільнення заявника від сплати податку й зобов'язання сплатити близько 3125 євро.

Перший заявник не погодився з таким рішенням та оскаржив його до Міністерства фінансів. Він указував, що згідно зі статтею 11 (10) Закону про податок на передачу нерухомого майна громадяни втрачають своє право на звільнення від сплати податку на передачу нерухомого майна лише в тому разі, якщо вони відчужили таке майно або іншим чином розпорядилися ним до спливу п'яти років із часу придбання чи якщо податковий орган надалі вирішить, що умови для звільнення від його сплати не були дотримані. Це положення не передбачало, що зміна місця проживання є підставою для скасування рішення про звільнення від сплати податків. Перший заявник стверджував, що він проживав у придбаній квартирі понад два роки, а змінив своє місце проживання у зв'язку з укладенням

шлюбу. Тобто перший заявник не вчинив жодних дій, які б слугували підставою скасувати рішення про звільнення від сплати відповідного податку.

Міністерство фінансів відхилило скаргу заявника. Далі, розглянувши адміністративний позов заявника, суд першої інстанції визнав його необґрунтованим. Суд указав, що оскільки перший заявник змінив своє місце проживання менше ніж через п'ять років після придбання квартири й більше не використовував її для задоволення власних житлових потреб, він перестав відповідати установленим законом вимогам для звільнення від податку.

Конституційна скарга заявника щодо ймовірного порушення його майнових прав була відхилена.

Заява № 13322/16 (BAŠKARAD V. CROATIA)

У грудні 2008 року другий заявник придбав квартиру; пізніше він зареєстрував у ній своє місце проживання. Того ж дня другий заявник також звернувся до податкових органів із вимогою звільнити його від сплати податку на передачу нерухомого майна. Податковий орган у березні 2009 року ухвалив рішення, за яким установив наявність у другого заявника обов'язку сплати податку в розмірі близько 3000 євро, проте згідно зі статтею 11 (9) Закону про податок на передачу нерухомого майна звільнив останнього від його сплати в повному обсязі, оскільки квартира була придбана для задоволення його житлових потреб.

В липні 2009 року другий заявник зареєстрував своє місце проживання за іншою адресою. Як і в ситуації першого заявника, в лютому 2012 року податковий орган вирішив анулювати своє рішення про звільнення від сплати податку та зобов'язав другого заявника сплатити близько 3000 євро податку.

Використовуючи доступні способи оскарження, як і в ситуації першого заявника, твердження другого заявника про необґрунтованість рішення податкового органу відхилило спочатку Міністерство фінансів, а далі – адміністративний суд з аналогічних міркувань.

Зрештою відповідні суми податків були сплачені заявниками.

Посилаючись на положення статті 1 Першого протоколу до Конвенції, заявники скаржилися, що, зобов'язавши їх сплатити податок на передачу нерухомого майна, національні органи влади порушили їхнє право на мирне володіння своїм майном.

Оцінка Суду

(а) Чи було втручання в майнові права заявників?

ЄСПЛ дійшов висновку, що рішення податкового органу про зобов'язання заявників сплатити певну суму коштів податку на передачу нерухомого майна становило втручання в їхні майнові права, гарантовані статтею 1 Першого протоколу до Конвенції, в тому розумінні, що таке втручання має розглядатися з точки зору

правила, закріпленого пунктом 2 статті 1 Першого протоколу до Конвенції, тобто держави вправі вводити в дію закони, які вони вважають необхідними для забезпечення сплати податків (див. *Burden v. the United Kingdom* [GC], no. 13378/05, § 59, ECHR 2008; *Špaček, s.r.o., v. the Czech Republic*, no. 26449/95, §§ 39 і 41, 9 листопада 1999 року; та *Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH v. the Netherlands*, 23 лютого 1995 року, § 59, Series A no. 306) (пункт 60 рішення).

ЄСПЛ залишалося з'ясувати, чи було втручання законним і сумісним із принципом пропорційності, втіленим у цьому положенні (див. *Khodorkovskiy and Lebedev v. Russia*, nos. 11082/06 and 13772/05, §§ 869–70, 25 липня 2013 року), з урахуванням широкої свободи розсуду, наданої державам у податковій сфері (див. *"Bulves" AD v. Bulgaria*, no. 3991/03, § 63, 22 січня 2009 року, та *Gasus Dosier- und Fördertechnik GmbH*, цит. в цій справі, § 60) (пункт 61 рішення).

(b) Чи було втручання законним?

У цій справі податкові органи влади спочатку звільнили заявників від сплати податку на передачу нерухомого майна, установивши, що вони відповідали визначеним законом вимогам щодо цього. Декілька років потому вони анулювали свої рішення та зобов'язали заявників сплатити відповідні суми цього податку, указавши, що зміна місця проживання протягом спливу менше п'яти років із дати придбання мала наслідком втрату ними права на звільнення від його сплати на підставі статті 11 (10) Закону про податок на передачу нерухомого майна (пункт 65 рішення).

Наявна національна усталена практика демонструє, що повноваження скасовувати рішення про звільнення від сплати податку та стягувати податок на передачу нерухомого майна постійно застосовувалося національними органами влади у випадках, коли було встановлено, що громадяни, яких було звільнено від сплати податку, не використовували придбане нерухоме майно для проживання. В низці рішень адміністративні, Верховний і Конституційний суди вважали, що факт переїзду особи з квартири менше за п'ять років після її придбання, зміна її місця проживання або передача квартири в оренду третім особам свідчили про те, що така особа не використовувала придбане майно для задоволення своїх житлових потреб (див. пункти 35–38, 40–41 цього рішення). Хоча останні послідовні рішення були ухвалені вже після розгляду ситуації заявників, вони свідчили, що закон відповідним чином міг бути розумно протлумачений (див. пункт 63 цього рішення) (пункт 71 рішення).

ЄСПЛ також відзначив, що заявники цілком мали можливість відстоювати свої інтереси та наводити всі аргументи й необхідні докази, які надалі розглянули національні органи, зокрема й Конституційний суд, який не вбачив жодних ознак свавілля в рішеннях адміністративних органів та висновках адміністративного суду (див. пункти 15 і 27 цього рішення). У зв'язку із цим ЄСПЛ нагадав, що тлумачення

та застосування національного законодавства насамперед є прерогативою національних органів влади, зокрема судів (див. *Streletz, Kessler and Krenz v. Germany* [GC], nos. 34044/96 and 2 others, § 49, ECHR 2001-II) (пункт 73 рішення).

ЄСПЛ загалом дійшов висновку про наявність достатньо чіткої правової основи для скасування рішень про звільнення заявників від сплати податків та покладення на них обов'язку сплатити податок на передачу нерухомого майна. Такі рішення не були свавільними й були достатньо передбачуваними для заявників (пункт 74 рішення).

(c) Чи переслідувало втручання легітимну мету?

ЄСПЛ вважає, що рішення національних органів влади переслідували легітимну мету, яка відповідала загальним інтересам, а саме забезпечити сплату податків, як це передбачено законом, у тій сфері, у якій держава мала широкі межі свободи розсуду (див. *ОАО Neftyanaya Kompaniya Yukos*, цит. в цій справі, § 606) (пункт 75 рішення).

(d) Чи було втручання пропорційним переслідуваній легітимній меті?

ЄСПЛ переконався в тому, що з урахуванням його висновків щодо законності ухвалених національними органами рішень вимога про сплату заявника податку на передачу нерухомого майна була пропорційним заходом, ужитим задля реалізації легітимної мети забезпечення сплати податків (пункт 76 рішення).

Ставка податку становила 5 % від ринкової вартості придбаного нерухомого майна (див. пункт 30 цього рішення). Таким чином, сума податку не була особливо високою (порівняйте *N.K.M. v. Hungary*, no. [66529/11](#), §§ 66–76, 14 травня 2013 року, де заявниця скаржилася на вимогу сплати податку в розмірі 52 % її вихідної допомоги, та див., *mutatis mutandis*, *Cacciato v. Italy* (dec.), no. [60633/16](#), 16 січня 2018 року, де вимога сплати 20 % податку на компенсацію, присуджену через вилучення земельної ділянки, перебувала в межах свободи розсуду держави й не призвела до фактичної втрати компенсації або створення невинуватих фінансових складнощів для заявника) (пункт 77 рішення).

На думку ЄСПЛ, сплата заявниками податку серйозно не вплинула на їхнє фінансове становище, щоб вважатися такою, що покладає індивідуальний та непропорційний тягар (порівняйте *Dukmedjian v. France*, no. [60495/00](#), §§ 55–59, 31 січня 2006 року, та *ОАО Neftyanaya Kompaniya Yukos*, цит. в цій справі, § 606) (пункт 79 рішення).

Отже, з урахуванням окреслених міркувань і широкої свободи розсуду, якою наділені держави в податковій сфері, ЄСПЛ вважає, що рішення про сплату заявниками податку на передачу нерухомого майна були законними та не становили непропорційного тягара (пункт 79 рішення).

Висновок

Відсутність порушення статті 1 Першого протоколу до Конвенції (захист власності).

Рішення в цій справі ухвалене Палатою 19 травня 2022 року й набуде статусу остаточного відповідно до пункту 2 статті 44 Конвенції.

КОНСУЛЬТАТИВНІ ВИСНОВКИ ЗГІДНО З ПРОТОКОЛОМ № 16 ДО КОНВЕНЦІЇ

Консультативний висновок на запит Вищого адміністративного суду Литви щодо оцінки за статтею 3 Першого протоколу до Конвенції пропорційності загальної заборони брати участь у виборах після усунення з посади в порядку процедури імпічменту (запит № P16-2020-002)

Обставини справи та національного провадження

Цей запит був поданий Вищим адміністративним судом Литви щодо справи, розпочатої за позовом колишнього члена Сейму (литовського парламенту) – Н. В., до якої була застосована процедура імпічменту у 2014 році та яка бажала взяти участь у парламентських виборах у жовтні 2020 року.

Після постановлення Конституційним судом рішення 3 червня 2014 року Центральна виборча комісія (далі – ЦВК) відмовилася зареєструвати Н. В. як кандидата на цих виборах. Конституційний суд установив, що вона порушила парламентську присягу й грубо порушила Конституцію, оскільки не була присутня на багатьох засіданнях Сейму після того, як залишила територію Литви в очікуванні порушення щодо неї кримінального провадження. Це кримінальне провадження, яке наразі триває, було порушено в контексті ролі, яку вона відігравала як суддя в досить резонансних справах про встановлення опіки над дітьми в Литві (ЄСПЛ вже розглядав це питання у своєму рішенні 2019 року у справі *Stankūnaitė v. Lithuania*, № 67068/11).

Н. В. оскаржила відмову ЦВК до Вищого адміністративного суду, стверджуючи, що ЦВК не взяла до уваги законодавство про імпічмент у світлі рішення ЄСПЛ у справі *Paksas v. Lithuania* 2011 року.

У своєму рішенні у справі *Paksas* ЄСПЛ вказав, що постійне та неминуче позбавлення колишнього Президента Литви права обіймати посаду в Сеймі в результаті імпічменту було непропорційним, у порушення статті 3 Першого протоколу до Конвенції.

Питання виконання рішення у справі *Paksas* досі перебуває на розгляді Комітету міністрів, виконавчого органу Ради Європи, у зв'язку із складнощами, пов'язаними з процесом унесення змін до Конституції щодо імпічменту.

У своєму запиті до ЄСПЛ Вищий адміністративний суд просив роз'яснити, як оцінювати сумісність чинного законодавства про імпічмент зі статтею 3 Першого протоколу до Конвенції.

Процедура

Запит про надання консультативного висновку було подано 5 листопада 2020 року. Колегія Великої Палати ЄСПЛ 25 січня 2021 року прийняла запит. Склад

Великої Палати було сформовано 27 січня 2021 року згідно з Правилком 24 § 2 (h) Регламенту Суду.

Голова Великої Палати ЄСПЛ запросив Уряд Литви та Комісара Ради Європи з прав людини надати письмові заяви до 22 лютого 2021 року. Цей строк було продовжено до 1 березня 2021 року.

Висновок ЄСПЛ

Насамперед ЄСПЛ дійшов висновку, що було поставлено питання про те, чи перевищив вплив заборони на особисту ситуацію Н. В. те, що є допустимим за статтею 3 Першого протоколу до Конвенції.

Крім того, наскільки зрозуміло ЄСПЛ, Вищий адміністративний суд запитав керівні принципи / критерії, які мають використовуватися при з'ясуванні цього питання без шкоди будь-яким законодавчим ініціативам Сейму для виправлення ситуації з невиконанням рішення ЄСПЛ у справі *Paksas*.

На думку ЄСПЛ, відповідні критерії мають бути об'єктивними за характером та у прозорий спосіб урахувувати обставини, пов'язані не лише з подіями, що призвели до імпічменту такої особи, а й передусім посаду, яку особа бажає займати в майбутньому. Це пояснюється тим, що мета імпічменту й подальшої заборони полягає не лише в застосуванні ще однієї санкції до такої особи, а і в захисті парламентських інституцій.

До того ж такі критерії здебільшого мають визначатися з точки зору вимог для належного функціонування установи / інституту, членом якої бажає стати така особа, а також конституційної системи та демократії у відповідній державі загалом.

Зрештою, беручи до уваги нещодавні події в процедурі внесення змін до Конституції та обмеження, притаманні механізму надання консультативних висновків за Протоколом № 16 до Конвенції, ЄСПЛ не визнав за доцільне відповідати на питання, чи має Верховний адміністративний суд брати до уваги складнощі, з якими стикнулися литовські органи влади при виконанні рішення ЄСПЛ у справі *Paksas*.

Загалом ЄСПЛ надав такий висновок:

«Критерії, що мають значення при вирішенні питання про те, чи перевищила заборона на реалізацію парламентського мандату в межах процедури імпічменту те, що є пропорційним за статтею 3 Першого протоколу до Конвенції, мають бути об'єктивними за характером, дозволяти зв'язувати відповідні обставини не лише з подіями, що призвели до імпічменту певної особи, а й насамперед із функціями, які така особа бажає здійснювати в майбутньому, і враховуватися в прозорий спосіб. Тому вони переважно мають бути встановлені з точки зору вимог для належного функціонування інституту / установи, членом якої бажає стати особа, а також конституційної системи та демократії у відповідній державі загалом».

Консультативний висновок на запит Касаційного суду Вірменії щодо застосування строку давності у справах про випадки катування (запит № P16-2021-001)⁶

Обставини справи та національного провадження

У справі Virabyan v. Armenia 2012 року ЄСПЛ встановив, що заявника піддавали катуванням і що органи влади не провели ефективного розслідування в порушення статті 3 Конвенції. В межах нагляду Комітету міністрів Ради Європи за виконанням цього рішення відповідно до пункту 2 статті 46 Конвенції (ще не припинений) було порушено нове кримінальне провадження та пред'явлено обвинувачення працівникам поліції, причетним до жорстокого поводження із заявником (стаття 309 § 2 Кримінального кодексу, далі – КК). Хоча суд першої інстанції встановив факт вчинення обвинуваченими цього кримінального правопорушення, він вирішив звільнити обвинувачених від кримінальної відповідальності через сплив десятирічного строку притягнення до кримінальної відповідальності, визнавши за частиною 3 статті 75 КК, що він сплив у 2014 році. Це рішення було залишено без змін Апеляційним судом. Прокурор подав касаційну скаргу до Касаційного суду, який мав визначити, був застосовним десятирічний строк давності притягнення до кримінальної відповідальності чи це провадження було винятком із цього (частина 6 статті 75 КК), згідно з яким строк давності не може застосовуватися до певних видів кримінальних правопорушень (кримінальні правопорушення проти миру і людства або передбачені міжнародними договорами, учасником яких є Вірменія і які забороняють застосування строків давності). У зв'язку із цим Касаційний суд звернувся до ЄСПЛ із запитом про надання консультативного висновку з такого питання:

«Чи буде незастосування строків давності притягнення до кримінальної відповідальності за катування або будь-які інші злочини, прирівняні до них, шляхом посилання на джерела міжнародного права відповідати статті 7 Конвенції, якщо національне законодавство не передбачає вимоги про незастосування строків давності притягнення до кримінальної відповідальності?».

Висновок ЄСПЛ

1. У своєму четвертому консультативному висновку відповідно до Протоколу № 16 до Конвенції ЄСПЛ надав тією мірою, наскільки це доцільно, корисне резюме своєї усталеної практики щодо строків давності за статтею 3 Конвенції. ЄСПЛ, зокрема, нагадав, що заборона катувань отримала статус *jus cogens*, тобто імперативної норми міжнародного права (Al-Adsani v. the United Kingdom [GC],

⁶ Огляд цього рішення ЄСПЛ підготувала Анастасія Бойченко.

§§ 60–61). У справах, що стосуються катувань або жорстокого поводження з боку представників держави, кримінальне провадження не має припинятися через сплив строку давності, а спосіб застосування строку давності має відповідати вимогам Конвенції. Таким чином, важко прийняти негнучкі строки давності, що не допускають винятків (Mocanu and Others v. Romania [GC], § 326). Тим паче, ЄСПЛ визнавав порушення процесуального аспекту статті 3 у таких випадках:

- якщо застосування строків давності було наслідком неспроможності органів влади діяти оперативно та з належною ретельністю;

- коли строк давності пред'явлення обвинувачення спливає через неналежну кваліфікацію органами влади актів катувань чи інших форм жорстокого поводження як менш тяжких кримінальних правопорушень, що призвело до скорочення строків давності та дозволило винній особі уникнути кримінальної відповідальності;

- через відсутність у національному законодавстві відповідних положень, які могли б належним чином покарати дії, що становлять катування.

У зв'язку із цим факт, що на відповідні кримінальні правопорушення поширюється строк давності є «обставиною, яка сама по собі [несумісна] з усталеною практикою ЄСПЛ щодо катувань або іншого жорстокого поводження».

2. ЄСПЛ також розглянув питання про можливий конфлікт між позитивними зобов'язаннями держав за статтею 3 Конвенції та гарантіями, передбаченими статтею 7 Конвенції, зокрема під час виконання його рішень. ЄСПЛ підтвердив свій звичайний підхід, згідно з яким було б неприйнятним, аби органи влади компенсували невиконання своїх позитивних зобов'язань за статтею 3 Конвенції на шкоду гарантіям, передбаченим статтею 7 Конвенції, одна з яких полягала в тому, що кримінальне законодавство не повинно широко тлумачитися на шкоду обвинуваченому (Kononov v. Latvia [GC], § 185; Del Río Prada v. Spain [GC], § 78). Зокрема і для цілей цього консультативного висновку, ЄСПЛ зазначив, що з поточної усталеної практики ЄСПЛ не впливає, що відповідно до Конвенції Договірна Сторона зобов'язана не використовувати застосовний строк давності й цим самим ефективно поновити строк давності, що минув.

З огляду на це ЄСПЛ нагадав, що в контексті поновлення провадження можуть виникнути ситуації, коли *de jure* чи *de facto* неможливо поновити кримінальне розслідування щодо інцидентів, заяви про які розглядає ЄСПЛ. До прикладу, такі ситуації можуть виникнути в разі, якщо стверджувано винних осіб було виправдано і вони не можуть бути притягнуті до відповідальності за те саме кримінальне правопорушення (що суперечило б принципу *ne bis in idem* згідно зі статтею 4 Протоколу № 7 до Конвенції), або у випадках, коли кримінальне провадження було закрито через сплив строку давності, установленого законом. Справді, поновлення кримінального провадження, яке було припинено у зв'язку зі спливом строку давності, може викликати питання щодо правової визначеності й таким чином

вплинути на права обвинуваченого відповідно за статтею 7 Конвенції (Taşdemir v. Turkey (ухв.), § 14).

3. Далі ЄСПЛ з'ясував, чи сумісне поновлення кримінального переслідування щодо кримінального правопорушення, стосовно якого сплив строк давності, з гарантіями, втіленими в статті 7 Конвенції. Із цією метою ЄСПЛ навів резюме своєї усталеної практики з вимог правової визначеності та передбачуваності згідно із цим положенням. Він також нагадав про цілі строків давності, зокрема: забезпечення правової визначеності та остаточності й запобігання порушенням прав обвинувачених, які можуть бути порушені, якби суди були змушені ухвалювати рішення на підставі доказів, що можуть стати неповними з плином часу (Coëme and Others v. Belgium, § 146). ЄСПЛ з відповідної усталеної практики також зробив висновок, що якщо кримінальну відповідальність було відновлено після спливу строку давності, вона вважатиметься несумісною із загальними принципами законності (*nullum crimen, nulla poena sine lege* – жодного покарання без закону) та передбачуваності, втіленими у статті 7 Конвенції (Antia and Khupenia v. Georgia, §§ 38–43). На підставі цього ЄСПЛ дійшов висновку, що: «якщо згідно з національним законодавством кримінальне правопорушення охоплюється застосуванням строку давності, аби виключити кримінальну відповідальність, стаття 7 Конвенції перешкоджатиме поновленню кримінального обвинувачення щодо такого правопорушення у зв'язку з відсутністю правової основи / підстави. Стверджувати протилежне було б рівноцінним ретроактивному застосуванню кримінального закону на шкоду обвинуваченому».

4. У цьому контексті до уваги ЄСПЛ було представлено ситуацію, коли суд, який запитував висновок, повинен був з'ясувати, чи застосовувати десятирічний строк давності (частина 1 (3) статті 75 КК) або, як виняток, – не застосовувати, серед іншого, до певних видів кримінальних правопорушень, передбачених міжнародними договорами (частина 6 статті 75 КК). Інакше кажучи, ЄСПЛ попросили уточнити, чи буде сумісною з правами обвинувачених за статтею 7 Конвенції відмова національних судів від використання застосовного строку давності в їхній справі згідно з міжнародними нормами, зокрема статтею 3 Конвенції, щодо заборони катування чи інших форм жорстокого поводження та вимогою карати за такі дії. Поставлене таким чином питання імпліцитно визнає ієрархію законів у внутрішній системі Вірменії в тому вигляді, в якому вона сформульована в частині 3 статті 5 Конституції Вірменії, за якою в разі колізії / конфлікту з положеннями міжнародних договорів, ратифікованих Вірменією, застосовуються положення міжнародних договорів. Посилаючись на принцип субсидіарності, ЄСПЛ відповів:

«Насамперед національний суд має з'ясувати в контексті своїх національних положень конституційного та кримінального права, чи можуть норми міжнародного права, що мають юридичну силу в національній правовій системі, у цій справі

відповідно до частини 3 статті 5 Конституції Вірменії ... забезпечити достатньо чітку та передбачувану правову основу в розумінні статті 7 Конвенції, аби зробити висновок про те, що вказане кримінальне правопорушення не є предметом застосування строку давності».

Огляд рішень Європейського суду з прав людини (квітень – травень 2022 року). Рішення за період із 01.04.2022 по 31.05.2022 / Відп. за вип.: О. Ю. Тарасенко, Д. П. Мордас, Р. Ш. Бабанли. Київ, 2022. – 85 с.

Застереження:

1. Огляд окремих судових рішень, зокрема і їх переклад, здійснюють працівники департаменту аналітичної та правової роботи Верховного Суду з використанням матеріалів, розміщених на вебсайтах Європейського суду з прав людини:

<https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=home>;

<https://hudoc.echr.coe.int>.

2. Огляд рішень здійснено з метою ознайомлення з їх коротким змістом. Для повного розуміння суті висловленої в судовому рішенні правової позиції необхідно ознайомитися з його повним текстом, розміщеним на вебресурсах Європейського суду з прав людини.

3. Інформація має суто допоміжний та довідковий характер і не має на меті висвітлити суть усієї проблематики, яка вирішується відповідними судовими рішеннями.

Стежте за нами онлайн:

 fb.com/supremecourt.ua

 t.me/supremecourtua

 @supremecourt_ua